

Šesti dio

OFANZIVNA DEJSTVA I AKCIJE BRIGADE OD JUNA DO SEPTEMBRA 1944.

OPSTA SITUACIJA KRAJEM MAJA

Po naređenju njemačke Vrhovne komande oružane sile (OKW) komanda 2. oklopne armije je 25. maja 1944. nakon višemjesečnih priprema izvršila napad na Vrhovni štab u Drvaru koncentričnim napadom motorizovanih i pješadijskih snaga prema Drvaru i istovremenim spuštanjem vazdušnog desanta na Drvar. Operacija je šifrovano nazvana »Reselšprung«, a cilj joj je bio uništenje vrhovnog rukovodstva NOP-a, na prvom mjestu likvidacija Vrhovnog komandanta NOV i POJ.

Operacija »Reselšprung« nije uspjela. Vrhovno rukovodstvo NOP-a se prebacilo 3. juna 1944. na ostrvo Vis, ah ne zbog operacije »Reselšprung«, već zbog potreba opšteg daljeg razvoja NOP-a — .potrebe uspostavljanja jačih veza na međunarodnom planu. U to vrijeme je uslijedilo i otvaranje Drugog fronta 6. juna u Normandiji.

Neposredno prije prebacivanja sa teritorije Bosanske Krajine na Vis, Vrhovni komandant je naredio svim jedinicama NOV i POJ da pređu u snažnu ofanzivu.

Stab 5. korpusa je u vezi ovog naređenja 3. juna dao zadatke štabovima 4. i 39. divizije:

... »U vezi vojničke situacije i pokušaja neprijatelja da izvrši obuhvatnu ofanzivu na zapadnu Bosnu (odnosi se na operaciju »Reselšrung«) Vrhovni štab NOV i POJ dnevnom zapovješću od 1. juna 1944. naredio je da sve naše jedinice pređu odmah u ofanzivu na neprijatelja, koji komunicira, ili je u garnizonima. Ovo zbog toga da bi se rasteretili ostali sektori na kojima neprijatelj uz pomoć svojih slugu vrši ofanzivu i pritisak na jedinice naše Narodnooslobodilačke vojske.

U vezi s gornjim

N A R E Đ U J E M O :

1) Sve naše jedinice trebaju odmah preći u napad na neprijatelja koji komunicira dosadašnjom slobodnom teritorijom, ili se nalazi u garnizonima, a ima uslova da se likvidira ..

DEJSTVA BRIGADE U MAJU 1944.

Brigada je prešla u ofanzivna dejstva još prije ovog naređenja korpusa, odmah poslije borbe na Rakelićima.

Tako već 13. maja 1. i 2. bataljon vode borbu sa njemačko-ustaškim jedinicama, koje pokušavaju iz Ljubije prodrijeti na područje Podgrmeča i vraćaju neprijatelja u uporišta.

Četnaestog maja kombinovane snage Nijemaca, ustaša, ustaške milicije i četnika napale su 1. i 2. bataljon 11. brigade pravcem Prijedor—Sanski Most. Dočekani snažnom vatrom bih su odbijeni uz gubitke 22 poginula i 35 ranjena neprijateljska vojnika. Zaphjenjeno je i nešto ratne opreme i oružja. Gubici brigade 6 ranjenih boraca.

Petnaestog maja diverzantska četa Gradiško-ljevčanskog odreda digla je u vazduh jedan neprijateljski voz između Prijedora i Bosanskog Novog. Uništena je lokomotiva sa 4 vagona, a ubijeno i ranjeno 70 neprijateljskih vojnika.

²⁵¹ AVII k. 1265, rg. br. 14/1.

Šesnaestog maja 2. bataljon je progonio četnike Timarskog četničkog odreda u selu Busnovi. Plijen: puške, jedan pištolj i 6 ručnih bombi.

Istog dana diverzantska četa Kozaračkog odreda digla je na pruzi kod Brezičana u vazduh jedan voz. Uništena lokomotiva sa 2 vagona. Iste noći uništeno je i 104 metra pruge. Ovog dana je i Udarne grupa Gradiško-ljevčanskog odreda rastjerala ustašku miliciju u selu Lamincima. Dvojicu ubila i zaplijenila oružje.

Osamnaestog maja Kozarski odred je napao ustaše kod Bosanske Kostajnice i ubio 5 ustaša.

Devetnaestog maja diverzantska četa Gradiško-ljevčanskog odreda na pruzi između Prijedora i Bosanskog Novog digla je u vazduh jedan voz. Uništena je lokomotiva sa 5 vagona. Ubijeno 9 i ranjeno 14 neprijateljskih vojnika.

Dvadesetog maja 4. bataljon je rastjerao »Sefkinu« miliciju oko rudnika Ljubije, ubivši i ranivši nekoliko milicionera.

Dvadesetčetvrtog maja 4. bataljon je ponovo vodio borbu sa »Sefkinom« milicijom koja je pokušavala da izađe iz Ljubije. Tom prilikom ubijeno je 6, a ranjeno 9 milicionera. Ostali su poslije pretrpljenih gubitaka pobjegli natrag u Ljubiju. Bataljon je imao jednog borca ranjenog.

Dvadesetšestog maja diverzantska četa Kozaračkog odreda digla je u vazduh jedan neprijateljski voz na pruzi između Dobrljina i Bosanskog Novog. Tom prilikom uništeno je 7 vagona natovarenih šećerom, soli kao i vojskom koja je pratila voz. Ubijeno je 12, a nepoznat broj ranjeno neprijateljskih vojnika.

Dvadesetmog maja 2. bataljon je vodio borbu sa »Jaginom« milicijom koja se kretala u pravcu Starog Majdana. Nakon 4 sata borbe ustaška milicija je protje-

rana u Ljubiju pretrpjevši gubitke od 5 mrtvih i više ranjenih. Gubici bataljona 2 poginula i 1 ranjeni borac.

Istog dana 3 bataljon je vodio borbu na cesti Prijedor—Kozarac. Ubijeno je 15, a ranjeno 20 neprijateljskih vojnika.

Dvadesetdevetog maja Kozarački odred na pruži između Volinja i Dobrljina dočekaao je neprijateljsku patrolu i ubio 4 ustaše.

Tridesetog maja Kozarački odred prebacio se u »trokut« preko Une (selo Baćin), protjerao ustašku posadu i ubio 6 ustaša.

Istog dana tri bataljona 11. brigade postavila su zasedu na cesti Prijedor—Kozarac, dočekah jednu jaču neprijateljsku kolonu i ubili 24 i ranili nepoznat broj neprijateljskih vojnika.

Tridesetprvog maja Kozarački odred je izvršio pretres kuća ustaških familija na periferiji Bosanskog Novog. Pronađene su veće količine razne opljačkane robe, a među robom i 9 vojničkih šinjela, 19 vojničkih čebadi, 2 fotoaparata i druga ratna oprema.

BORBE U TOKU JUNA I JULA 1944.

Polovinom juna 1944. štab 5. korpusa je za političkog komesara 11. kozaračke brigade postavio Jocu Marjanovića. Dotadašnji komesar brigade Redžo Terzić, postavljen je na dužnost u OZN-u 5. korpusa NOVJ.

Poslije njemačke operacije »Reselšprung«, štab 4. divizije je naredio da glavne snage divizije djeluju na području Bosanskog Petrovca, Bihaća i Bosanske Krupe, a štabu 11. brigade da zatvara pravce: Prijedor—Sanski Most i Ljubija—Stari Majdan.

Na području Kozare ostao je samo jedan bataljon sa zadatkom da zajedno sa partizanskim odredima vodi bor-

bu protiv neprijatelja. Ostale snage brigade su bile raspoređene na položajima Stari Majdan—Briševo—Ljubija.

Borbe na ovom sektoru su započele 1. juna napadom bataljona 11. brigade na ustaške položaje kod s. Rijeke. Ubijen je i ranjen nepoznat broj ustaša.

Drugog juna 1944. diverzantska grupa Kozaračkog odreda sa 2 mine na pruzi između Prijedora i Svodne uništila je neprijateljski voz i to lokomotivu sa 5 vagona, od kojih su 3 zapaljena. Ubijeno 22, ranjena 3 i zarobljena 3 neprijateljska vojnika. Zaplijenjeno je oružje i ratna oprema, kao i 100 hiljada cigareta. Uništeno je 50 metara pruge.

Trećeg juna oko 200 ustaša, Sefkine milicije i Nijemaca krenulo je u 2.00 časova noću iz Ljubije prema Sans'kom Mostu. Dočekah su ih 2 bataljona 11. brigade u 8.00 časova. U borbi koja je trajala 4 sata neprijatelj je imao 2 poginula, 22 ranjena i 2 zarobljena. Zaplijenjeno je 2 puške, 500 metaka i 4 ručne bombe. Brigada nije imala gubitaka.

Istog dana ustaše iz Orahove i Bosanske Dubice iznenada su prodrle u sela Trebovljane i Bisticu, zapalile 23 kuće i ubile nekoliko žena i djece. Gradiško-ljevačanski odred je odmah krenuo u pomenuta sela, ah su isti poslije izvršenog zločina pobjegh.

Četvrtog juna diverzantska grupa Gradiško-ljevačkog odreda na pruzi Bosanski Novi—Prijedor digla je u vazduh neprijateljski voz. Uništena je lokomotiva sa 5 vagona. Neprijatelj je imao 32 poginula i 36 ranjenih vojnika.

Istog dana, 1. bataljon je u selu Rakelićima napao četničku bandu. Plijen su bili 3 puške, 150 metaka, vojničke cokule, čizme i opasači.

I 4. bataljon je toga dana napao na Islam Ljubiju i nanijeli Šefkinjoj miliciji gubitke od preko 10 mrtvih. Ba-

taljon je imao 1 borca lakše ranjenog. Poslije borbe naišla je patrola sastava 2 šefkina milicionera i 1 Nijemac kao vođa patrole. Nijemac je ubijen, puška i ostala oprema zaplijenjeni, dok su milicioneri pobjegli.

Petog juna 1. bataljon 383. puka 373. njemačke divizije napao je jedinice 11. brigade na Miskoj Glavi. Ubijena su 2 Nijemca, a ostali su pobjegli. Plijen su bili oružje i oprema sa poginulih.

Šestog juna 4. bataljon je vodio borbu ponovo sa 1. bataljonom 383. puka koji je pošao prema Miskoj Glavi. Nijemci su nakon 4 sata borbe protjerani, uz gubitke od 8 poginulih i više ranjenih. Bataljon je imao 1 poginulog i 1 ranjenog borca.

Istog dana, Kozarački odred je na pruži Dobrljin—Bosanski Novi dočekaio jednu neprijateljsku patrolu i likvidirao je. Plijen su bile 3 puške i ostala ratna oprema.

Sedmog juna patrola 3. bataljona naišla je u selu Mahovljanima na neprijatelja i tom prilikom je poginuo 1 borac.

Osmog juna Gradiško-ljevčanski odred je obezbedio prelaz preko ceste između Laktaša i Topole zaprežnim kolima punih žita i ostalih prehranbenih proizvoda kao i krdima goveda iz Lijeve Polja. Neprijatelj iz Topole i Laktaša je pokušao da interveniše, ah ga je odred vratio nazad u uporište. U toku borbe ranjena su 3 saradnika NOP-a koji su bili zaduženi za organizaciju i prebacivanje ovog transporta.

Istog dana Timarski odred je razgonio četnike u selima Miljakovac i Čela kako bi obezbjedili prebacivanje prehranbenih proizvoda i goveda iz Kozare u Podgrmeč.

Devetog juna 2. bataljon je u borbi sa neprijateljem na Mikanovu Brdu ubio 15 i ranio nepoznat broj neprijateljskih vojnika.

Istog dana je 3. bataljon u sadejstvu sa Kozaračkim odredom napao 400 milicionera »Redžine« milicije u Kozarcu. Uporište nije bilo zauzeto.

Jedanaestog juna Gradiško-ljevčanski odred u selu Sirnicima je ubio 8 ustaških milicionera.

Noću 11/12. juna isti odred je u neposrednoj blizini Bosanske Dubice ubio 6 i ranio 7 ustaša 4. ustaške bojne iz Jasenovca. Plijen 1 puška.

Četrnaestog juna 3. bataljon na Vranić Brdu ubio je više neprijateljskih vojnika. Gubici bataljona 2 ranjena borca. Plijen: 12 okvira za puškomitraljez.

Šesnaestog juna Gradiško-ljevčanski odred u Lijeve Polju ubio 6 i ranio 4 Nijemca, a zarobio tabornika ustaške opštine u Maglajani. Phjen 1 puškomitraljez, 1 motocikl, zaprežna kola sa konjima i 1.000 metaka.

Sedamnaestog juna 3. bataljon sa diverzantskim četama Gradiško-ljevčanskog i Kozaračkog odreda je uništio voz između Dobrljina i Strižanskog mosta. Uništena je lokomotiva sa 11 vagona, 1 tenk i 3 kamiona, koji su bili prevoženi vozom.

Osamnaestog juna isti bataljon je vodio borbu sa neprijateljem na Vraniću Brdu i ubio 3 neprijateljska vojnika.

Istog dana, dobivši podatke da su partizani daleko od sela Johove, 4. ustaška bojna ustaškog odbranbenog zdruga jačine 800 ustaša prešla je preko Une iz sela Hrvatske Slabinje, upala u sela Suvaju, Bačvane i zaseok Sevarlije sela Johove i ubile preko 100 žena, djece i staraca. Kada je Kozarački odred stigao, ustaše su pobjegle natrag preko Une.

Devetnaestog juna po naređenju štaba 4. divizije štab 11. brigade je od izviđačkog voda formirao izviđačku čet²⁵².

²⁵² AVII k. 768, rg. br. U/2.

Istog dana 3. bataljon je vodio borbu sa neprijateljem u selu Vranić i ubio 3 neprijateljska vojnika. Gubitci bataljona: 1 borac poginuo.

Dvadesetog juna 3. bataljon je vodio borbu sa 4. ustaško-domobranskim lovačkim zdruhom jačine 2 bojne koje su bile u pokretu od Ivanjske preko Kozarca za Prijedor sa ciljem zamjene sa 3. gorskim ustaško-domobranskim zdruhom. Ubijeno je i ranjeno preko 30 ustaša i domobrana.

Dvadesetprvog juna 1. bataljon 383. puka 373. njemačke divizije sa oko 200 »Jaginih« milicionera napao je uz podršku artiljerijske i minobacačke vatre iz Ljubije prema Briševu 1. i 2. bataljon brigade. Borba je vođena kod tromede Runjevice i Oštre Luke. Nakon 4 sata borbe bataljoni su odbili neprijatelja uz gubitke od 31 poginulog i više ranjenih vojnika.

Istog dana 3. bataljon je od naroda u selima Mašići i Vilusi dobio 28 konja.²⁵³

Dvadesetdrugog juna Timarski odred je ubio 10 milicionera »Redžine« milicije i zaphjenio oružje i municiju.

Dvadesettećeg juna bataljoni 11. brigade vodili su borbu sa dijelovima 1. bataljona 383. puka 373. njemačke divizije i neutvrđenim brojem »Šefkine« milicije, ukupne jačine oko 350 ljudi, koji su krenuh iz Ljubije prema Staroj Rijeci. Ubijeno je 12, a ranjeno 15 neprijateljskih vojnika.

Noću 23/24. juna 3. bataljon je postavio mine na pruzi Prijedor—Brežičani, na koje je naletio voz pun neprijateljskih vojnika. Uništena je lokomotiva sa 8 vagona u kojima je ubijeno i ranjeno 200 neprijateljskih vojnika i oficira.

Dvadesetpetog juna iz sela Bereka mobilisano je 17 mladića.

²⁵³ AVII k. 149-E, rg. br. 42/2—1.

Dvadesetšestog juna Gradiško-ljevčanski odred je vodio borbu sa ustašama u selu Adžibegovcu. Ubijen 1 ustaša, a neutvrđen broj ranjenih.

Istog dana ovaj odred se u selu Ljeskovac sukobio sa četom njemačke mihcije. Ubijeno i ranjeno više policajaca. Potopljena su i dva šlepa na Savi i ubijeno 10 ustaša.

Dvadesetsedmog juna 11. brigada je iz sela Romanovci i Vilusi dobila još 8 konja.

Istog dana Gradiško-ljevčanski odred je dočekaio ustaše iz Bosanske Dubice koje su bježale od bombardovanja grada. Ubijeno je 9 i ranjeno 4 ustaše.

Dvadesetomog juna iz sela Catrnja mobilisano je 10 mladića

Istog dana 3. bataljon je u sadejstvu sa jednim bataljonom 15. krajiške brigade 39. divizije i dijelom Kozaračkog odreda napao na 400 milicionera »Redžine« mihcije u Kozarcu. Neprijatelj je imao 15 poginulih i više ranjenih. Gubici partizana 7 ranjenih.

Poslije ove borbe u Kozarcu naišla je jača kolona 3. ustaško-domobranskog zdruza iz Prijedora u pokretu za Banjaluku radi smjene sa 4. ustaško-domobranskim lovačkim zdruhom. Između Prijedora i Kozarca ovu kolonu je dočekaio 3. bataljon i u žestokoj borbi ubio i ranio preko 50 neprijateljskih vojnika.

Istog dana Timarski odred je dočekaio kolonu 3. gorskog ustaško-domobranskog zdruza, koja je poshje borbe sa 3. bataljonom nastavila marš prema Ivanjskoj. U borbi koja je trajala 5 sati ustaško-domobranski zdruk je pretrpio gubitke od 11 poginulih i 14 ranjenih. Phjen veliki, naročito komora.

Dvadesetpetog juna u rijeci Sani utopio se komandant 2. bataljona 11. brigade Branko Popović. Na nje-

govo mjesto, štab 4. divizije postavio je Đuru Vučeno-
vića, a za njegovog zamjenika Vicu Sladojevića.

Četvrtog jula, 1. bataljon 383. njemačkog puka i
»Jagina« milicija napali su iz Ljubije 1. i 2. bataljon u
dve kolone. Neprijatelj je nastojao iznenaditi 2. bataljon,
pa je uspio zarobiti čak i mitraljez, ali tada cijeli bata-
ljon vrši juriš i povraća mitraljez, ubija 22, ranjava 26
i zarobljava 2 neprijateljska vojnika. Zaplijenjeno je sve
oružje, municija i radio-stanica od poginulih.

POVRATAK BRIGADE NA KOZARU I OSLOBOĐENJE KOZARCA

Početak jula 1944. na sastanku štaba 5. korpusa i
štaba 4. krajiške divizije na kome je analizirana aktuel-
na vojna situacija, odlučeno je da se opet glavne snage
divizije orijentišu prema dolini Gomjenice i Sane radi
postepenog uobrućavanja neprijateljskih snaga u Prije-
doru i likvidacije okolnih neprijateljskih uporišta

Prvi zadatak pred divizijom je bio oslobođenje Ko-
zarca. Neprijatelj je u tom mjestu uspio mobilisati i na-
oružati 400 ljudi, najgoreg ološa, koji su do tada služili
u ustašama, domobranima, žandarmeriji, legiji, policiji i
dr. i kojima je odgovaralo da uz izvjesnu nagradu služe
vojsku kod kuće i uz podršku okupatora pljačka narod
i vrši nasilje. To je bila najobičnija razbojnička banda,
a komandant joj je bio poznati pljačkaš i razbojnik po
imenu Redžo.

Oslobođenjem Kozarca trebalo je stvoriti i uslove za
oslobođenje Prijedora. Taj zadatak je dobila 11. brigada
U vezi s tim naređeno je da se brigada sa svim jedini-
cama ponovo vrati na područje Kozare.

Brigada je 8. jula već stigla na područje Kozare i
glavne snage odmah rasporedila na potezu između Prije-
dora i Kozarca.

Štab brigade je naredio štabu 2. bataljona da zatvori pravac Prijedor—Kozarac i spriječi eventualni pokušaj neprijatelja da pobjegne iz Kozarca u Prijedor.

Uporište Kozarac je bilo organizovano za kružnu odbranu sa spoljnom odbranom u sistemu rovova, a u samom mjestu svaku tvrdu zgradu, neprijatelj je posjeo i pretvorio u otpornu tačku.

Uveče, 8. jula štab bataljona je rasporedio sve tri čete prema Kozarcu i to: 1. četu na cesti Kozarac—Prijedor, i dalje prema željezničkoj pruzi Kozarac—Prijedor; 2. četu istočno više Kozarca u zaseok Lukiće i 3. četu u selo Kozarušu, zaseok Borići.

U toku noći, štab 11. brigade je razrađivao plan napada na Kozarac, a istovremeno je uputio i kurire do štabova bataljona sa zahtevom da svi 9. jula u 9.00 časova budu u štabu brigade.

Događaji su se međutim drukčije razvijali, nego što je to mogao da predvidi štab brigade.

Neprijatelj je u toku dana 8. jula pratio pokrete jedinica 11. brigade i zaključio da se priprema napad na Kozarac. Odlučio je da u toku noći 8/9. jula pobjegne iz Kozarca i probije se u Prijedor prije nego se brigada koncentriše i blokira Kozarac.

Oko 2.00 časa 9. jula poslije pola noći sve jedinice milicije su krenule iz Kozarca pravo cestom prema Prijedoru. Dočekala ih je 1. četa 2. bataljona pod komandom Miloša Kasabašića, iznenadnom vatrom zaustavila i vratila natrag u Kozarac.

Čuvši borbu na cesti štab 2. bataljona je zaključio da je počela borba za Kozarac i odmah su se dogovorili da krenu u čete i učestvuju neposredno u borbi pomažući komandama četa.

U 2. četu više Kozarca otišao je pohtički komesar bataljona Slavko Havić, u 3. četu zamjenik komandanta

bataljona Vico Sladojević, a u 1. četu gdje se čula borba komandant bataljona Đuro Vučenović-Busen.

Kada je komandant bataljona stigao u komandu 1. čete na cestu u blizini Kozarca vidio je na cesti znatan broj lješeva poginulih milicionera. Borba se u međuvremenu prenijela u samo mjesto Kozarac. Pošto je komandant bataljona znao za naređenje štaba brigade da će borba za Kozarac početi po zapovjesti štaba brigade, koju on još nije dobio, to je po njegovom mišljenju napad bio preuranjen i naredio komandiru 1. čete da povuče četu iz Kozarca. Komandir čete Kasabašić je odgovorio da je to nemoguće, jer je već svanulo i povlačiti se preko čistine značilo bi izložiti se velikim žrtvama. Dok su njih dvojica razgovarali i 3. četa ovog bataljona je iz sela Kozaruše izbila u Kozarac. Sada je bilo jasno da povlačenja nema. O tome je Đuro Vučenović najhitnije obavjestio komandanta brigade Žarka Zgonjanina. Vidjeći povoljan razvoj situacije, komandant brigade naređuje da i 4. bataljon krene u napad u zahvatu ceste Prijedor—Kozarac, upućuje u pomoć 2. bataljonu izviđačku četu brigade sa zadatkom da štab 2. bataljona dobro pripremi napad na Kozarac. U međuvremenu su se i milicioneri sredili u Kozarcu i pripremili za odbranu. Napad je bio podržan protivtenkovskom baterijom i sa dva »džonbula«.

Napad 2. bataljona i izviđačke čete na Kozarac počeo je 9. jula u 14.30 časova. Za pola sata Kozarac je bio oslobođen, ali su se glavne snage neprijatelja probile cestom prema Prijedoru i naišle na 4. bataljon brigade. Sada je tek došlo do najžešće i odlučujuće borbe.

Neprijatelj skreće sa ceste i pokušava proboj preko polja prema Prijedoru. Tu ga dočekuju glavne snage 4. bataljona i izviđačka četa brigade. Borba je trajala sve do mraka. Neprijatelj je vršio juriš za jurišem da se probije u Prijedor, jer drugog rješenja nije imao, a 4. bata-

ljon i izviđačka četa svaki napad su dočekivali žestokom vatrom sve dok neprijatelj nije potpuno uništen. U potpunom i konačnom uništenju neprijatelja učestvovao je i 2. bataljon udarom po neprijatelju sa ceste Kozarac—Prijedor.

Po završetku ove borbe na bojnopolju je prebranjano 206 poginulih milicionera, a pronađeno je i 58 ranjenih. Gubici brigade bili su 8 poginulih i 16 ranjenih. Među poginulima su bili zamjenik komandanta 2. bataljona Vico Sladojević i komandir čete Milan Pilipović.

Zaplijenjeno je: 1 teški mitraljez, 1 teški minobacač sa 117 mina, veliki broj pušaka, oko 150.000 metaka i mnogo druge ratne opreme.

Za uspješnu borbu na Kozarcu štab 4. divizije na prijedlog štaba 11. brigade naredbom je pohvalio najistaknutije borce i rukovodioce.

RASPORED NEPRIJATELJA NA PODRUČJU OKO KOZARE NA DAN 5. JULA 1944.

Krajem juna i početkom jula neprijatelj je izvršio zamjenu i pregrupisavanje svojih snaga u dolini Une, Sane i donjeg toka Vrbasa. Obavještajni oficir 4. divizije, 6. i 11. brigade, kao i obaveštajni oficiri područnih obavještajnih centara Kozare i Podgrmeča svakodnevno su prikupljali podatke o neprijatelju.

Raspored neprijatelja na dan 5. jula 1944. bio je:

Četvrti ustaško-domobranski zdrug: sjedište stožera (štaba) zdruga u Bosanskom Novom. Ukupna jačina 4500 vojnika, podoficira i oficira.

Jedinice ovog zdruga su bile u slijedećem rasporedu:

a) Sedma lovačka pukovnija: stožer pukovnije i 13., 14. i 15. stožerna satnija u Prijedoru.

Prva bojna (bataljon): 1, 2. i 4. satnija u Prijedoru, a 3. u Brežićanima.

Druga bojna: 5. satnija u Martin Brdu, 6. u Petkovcu, 7. u Donjoj Dragotinji i 8. satnija u Martin Brdu—Petkovcu (podjeljeno).

b) 13. lovačka pukovnija: stožer pukovnije i 13, 14. i 15. stožerna satnija u Bosanskom Novom.

Prva bojna: 1. satnija u Dobrljinu, 2. u Bosanskom Novom, 3. u Ravnicama i 4. satnija u Bosanskom Novom.

Druga bojna: 5. satnija u Bosanskom Novom, 6. u Rudice, 7. u Blagaju i 8. satnija u Bosanskom Novom.

c) 11. topnički sklop (divizion): stožer sklopa i 1. bitnica (baterija) u Prijedoru, 2. bitnica u Ljubiji i 3. bitnica u Dvoru na Uni.

Treći gorski ustaško-domobranski zdruk: stožer zdruška u Banjaluci. Brojno stanje 3500 ljudi.

a) 3. gorska pukovnija: stožer pukovnije i 13., 14. i 15. stožerna satnija u Ramićima. Prva bojna u Ivanjskoj. Druga bojna u Banjaluci.

b) 11. gorska pukovnija: stožer i 13, 14. i 15. stožerna satnija u Bosanskoj Gradiški. Prva bojna (bataljon): 1., 3. i 4. satnija u Klašnicama, a 2. satnija u Bosanskoj Gradiški. Druga bojna u Kotor Varoši.

c) 2. topnički sklop (divizion): stožer sklopa u Banjaluci, 1. bitnica (baterija) u Banjaluci, 2. bitnica u Ivanjskoj i 3. u Bosanskoj Gradiški.

Ustaška vojnica (ustaške bojne i satnije): 4. bojna ustaško-odbranbenog zdruška Jasenovac, u Bosanskoj Dubici ukupno 800 ustaša.

Treća bojna 8. ustaškog zdruška: 1. satnija u Volinji, 2. u Bosanskoj Kostajnici, 3. u Hrvatskoj Kostajnici, 4. u Strižanskom Mostu i 5. satnija u Prijedoru.

Treća bojna ustaškog prometnog zdruška u Banjaluci, jačine 750 ustaša.

Četvrta bojna ustaško-prometnog zdruge u Banjaluci jačine 600 ustaša.

Treća krajiška ustaška bojna u Ljubiji jačine 500 ustaša.

Muslimanska (Sefkina) milicija jačine 450 milicionera sa sjedištem u Islam Ljubiji raspoređena: u Hambarine, Čarakovo, Rizvanoviće, Rakovčane i Bišćane po jedan vod. Obuku milicije su vršila 4 njemačka podoficira.

Jagina (katolička) milicija na sektoru Ljubije rudnika, raspoređena oko rudnika Ljubije u jačini 500 milicionera.

Nogina milicija u reonu Bosanskog Novog.

Redžina milicija, njih 130 ljudi koji su se probili za Prijedor i izbjegli uništenje na cesti Kozarac—Prijedor.

Njemačke snage: u rudniku Ljubiji dva bataljona — 1. bataljon 383. puka i 2. bataljon istog puka 373. njemačke divizije.

Njemačke policijske snage: 1400 policajaca i 450 žandarma u Lijeve Polju, organizovanih u 5. i 14. policijski bataljon, razmješteni u Gornjoj, Donjoj i Srednjoj Topoh, Bosanskoj Gradiški, Bosanskom Aleksandrovcu, Banjaluci i Laktašima.

Četnici: Timarski četnički odred u Prijedoru, jačine 450 četnika.

NASTAVAK BORBI U JULU I AVGUSTU 1944.

Desetog jula 1. bojna 7. lovačke pukovnije krenula je iz Prijedora prema Kozarcu. Jedinice 4. bataljona su je dočekale i ubile 5 neprijateljskih vojnika, a ostale potisnuli natrag u Prijedor.

Jedanaestog jula 1. četa i udarna grupa Gradiško-ljevčanskog odreda na Kruškovcu kod Bosanske Dubice dočekah su dijelove 4. ustaške bojne ustaškog odbran-

benog zdruga koji je vršio ispad cestom prema Prijedoru. Ubijeno je 20 ustaša.

Dvanaestog jula 1. bojna 3. gorske pukovnije iz Ivanjske i 1. bojna 7. lovačke pukovnije iz Prijedora pošle su u susret jedna drugoj da bi se srele u Kozarcu, koji je tri dana ranije bio oslobođen. Kolona iz Prijedora podržana artiljerijom, minobacačima i ojačana dijelovima 2. bataljona 383. njemačkog puka uspjela je da prodre kroz položaje 4. bataljona u reonu sela Božića, ali je odmah zatim naišla u selu reona Garevacu na 2. bataljon i posle jake borbe kolona je bila primorana na povlačenje u Prijedor. U ovim borbama neprijatelj je imao preko 60 poginulih i ranjenih vojnika.

Ostale snage garnizona Prijedor na čelu sa 2. bataljonom 383. puka 373. njemačke divizije pokušale su prodor iz Prijedora prema selu Palančištu. Dočekao ih je 3. bataljon i natjerao natrag u Prijedor. Ubijeno je i ranjeno 35 neprijateljskih vojnika.

Četrnaestog jula Gradiško-ljevčanski odred odbio je 4. ustašku bojnu ustaškog odbranbenog zdruga, koja je pokušala prodor cestom iz Bosanske Dubice prema Prijedoru.

Istog dana Kozarački odred između Dobrljina i Vohnje porušio je prugu u dužini 224 metra i pokidao telefonsku liniju, dok je Gradiško-ljevčanski odred kod 15-tog kilometra ubio 3 ustaše.

Petnaestog jula 3. bataljon i Kozarački odred na pruzi Prijedor—Bosanski Novi digli su u vazduh jedan voz. Uništena je lokomotiva i 6 vagona, poginulo 6, a nepoznat broj ranjeno neprijateljskih vojnika.

Istog dana diverzantska četa Gradiško-ljevčanskog odreda je između Dobrljina i Strižanskog mosta digla u vazduh voz, porušila 105 metara pruge i pokidala 1500 metara telefonskih hniža.

Sedamnaestog jula 2. bataljon 383. puka i 1. bojna 7. lovačke pukovnije krenuli su iz Prijedora prema Kozarcu. Tri bataljona 11. brigade (2., 3. i 4.) koji su se nalazili u zahvatu ceste Prijedor-Kozarac dočekali su neprijatelja i razvila se jaka borba, koja je trajala čitav dan. Neprijatelj je bio osujećen i jedinice 11. brigade su već bile zauzele neprijateljske topove. Međutim, u tom momentu Nijemcima pristiže pomoć ustaška bojna i milicija koji nastoje da spasu topove uz vehke gubitke. U ovoj borbi neprijatelj je imao preko 80 poginulih i 70 ranjenih vojnika i oficira. Ubijeno je i 18 konja kod neprijateljskih topova. Gubici brigade 4 poginula i 15 ranjenih boraca.

Devetnaestog jula 3. ustaška bojna 8. ustaškog zdruga napadnuta je od 1. bataljona 11. brigade u blizini Bosanske Kostajnice. Ubijeno 5, a ranjen veći broj ustaša.

DRUGI NAPAD NA BOSANSKU DUBICU I OBEZBEĐENJE ŽETVE

Zbog čestih ispada 4. ustaške bojne iz Bosanske Dubice u sela Dubičkog i Gradiškog podkozarja radi vršenja zločina nad narodom, kao i pljačke, štab 11. brigade je odlučio da noću 21/22. jula napadne ustaše u Dubici i po mogućstvu uništi.

Počev od 19. jula jedinice brigade iz reona Prijedora i Bosanskog Novog počele su se prebacivati prema Bosanskoj Dubici što je neprijatelj preko svoje obaveštajne službe odmah otkrio.

Do 21. jula 1944. sve jedinice brigade su se nalazile oko grada očekujući naređenja za napad. Štab brigade je 21. jula izdao zapovjest za napad. Način borbenih dejstava je bio proboj spoljne odbrane uklinjavanjem u borbeni poredak neprijatelja.

Na glavnom pravcu napada djelovali su 1. i 4. bataljon. Zadatak im je bio da nadirući pravcem: Hadži Bair—Pilana—Most na rijeci Uni uništavaju neprijatelja na svom putu i po izbijanju na most, poruše ga.

Na pomoćnom pravcu napadao je 3. bataljon (bez jedne čete) nadirući cestom Prijedor—Bosanska Dubica i uništavajući neprijatelja prodire do pijace, a zatim u centar grada gdje se spaja sa 1. i 4. bataljonom.

Jedna četa 3. bataljona sa izviđačkom četom trebalo je u toku noći da se prebaci u Hrvatsku Dubicu i ovlada mostom na lijevoj obali Une, koji ruše sa te strane.

Drugi bataljon 11. brigade posjeo je položaje u reonu sela Palančište prema Prijedoru sa zadatkom da ne dozvoli eventualnu intervenciju neprijatelju iz Prijedora prema Bosanskoj Dubici.

Jedna četa 2. bataljona bila je u brigadnoj rezervi.

Gradiško-ljevčanski odred obezbeđivao je napad od Bosanske Gradiške i Jasenovca, a Kozarački odred sa pravca Bosanske Kostajnice.

Napad je počeo u 23.00 časova 21. jula i do 2.00 časova 22. jula ustaše su davale otpor samo još iz 4 zgrade u gradu.

Ustaše bi bile potpuno uništene i grad oslobođen, da u zadnji čas nije stigla pomoć iz Jasenovca. Bile su to jake snage od 900 ustaša, podržanih sa tenkovima i borbenim kolima.

U izvještaju kotarskog predstojnika Bosanske Dubice dostavljenog 24. jula glavnom ravnateljstvu za javni red i sigurnost u Zagrebu, Velikoj Župi Livac i Zapolje u Novoj Gradiški i Župskoj redarstvenoj oblasti u Novoj Gradiški u vezi sa ovim napadom, između ostalog se kaže:

...»Noću 21. srpnja 1944. godine u 11. sati napali su partizani na Bosansku Dubicu sa teškom pušćanom.

strojopuščanom, bacačkom i topničkom vatrom jačine 1200 do 1500 ljudi.

Tom prilikom nakon kraće borbe uspjelo je partizanima provaliti sa svih strana u Bosansku Dubicu do pred samu glavnu ulicu koja vodi od kotarske oblasti prema mjestnom zapovjedništvu.

Ustaška posada koja je bila na bunkerima bila je razbijena od strane partizana i isti su se morali povući pred zapovjedništvo mjesta Bosanska Dubica i na same bunkere pred unskim mostom koji spaja Bosansku sa Hrvatskom Dubicom.

Odmah je zatražena žurna pomoć iz Jasenovca i tačno u jedan i pol sat poslije pola noći stigli su motorizovani odredi iz Jasenovca kao i vojska i u 3 sata ujutro su oslobodili mjesto Bosansku Dubicu od partizana.

Partizani su se još uvijek cijeli dan zadržavali oko Bosanske Dubice i vodila se čitavo vrijeme borba.

Na Bosansku Dubicu je napala 11. brigada sa Kozaračkim odredom.

Podpisanije odmah izišao na lice mjesta sa zapovjednikom mjesta, ustaškim satnikom Sudarom i sve ubijene dao odmah pokopati...«²⁵⁴

U izvještaju štaba 11. brigade štabu 4. divizije o ovom napadu između ostalog piše:

...-Pošto je neprijatelju stiglo pojačanje i izvršio protivnapade na naše snage, one su se u zoru morale povući iz grada, a da se do mosta nije ni došlo. U ovoj borbi je porušeno i spaljeno 16 neprijateljskih bunkera iz kojih je neprijatelj pružao žilav otpor. U bunkerima je izgorilo oko 6000 pušćanih metaka i nekoliko stotina minobacačkih granata. Neprijatelju je izbačeno oko 150 vojnika.

Zaplijenjeno je 1 teški mitraljez, 11 pušćaka, 3000 pušćanih metaka, 100 rućnih bombi, 1 šmajser (automat), 1 pišćtolj i mnogo druge ratne opreme. Naši gubici su bili: 2 poginula i 18 ranjenih boraca...«

Iako 11. brigada nije uspjela osloboditi grad, ona je pored uništenja ustaša postigla i drugi cilj — obezbeđenje žetve u dolini Une i Sane, na čemu je insistirao i štab korpusa.²⁵⁵

¹³⁴ AVII k. 196 rg. br. 40/21—1.

²⁵⁵ AVII k. 451, rg. br. 31/7.

O značaju žetve kao jednom od glavnih zadataka •divizije pisao je politički komesar 4. divizije političkim komesarima brigada i odreda. On je istakao 3 glavna zadatka u ovom momentu: mobilizacija, proslava trogodišnjice ustanka i obezbeđenje i pomoć vojske narodu u žetvi.

Sprovodeći naređenje divizije u vezi sa žetvom, štab 11. brigade je na zahtev Okružnog narodnooslobodilačkog odbora, prihvatio da 25. i 26. jula blokira neprijatelja u Prijedoru dok omladinske brigade ne završe žetvu u Prijedorskom Polju. Žetelačke brigade su se na vrijeme okupile u selima Palančište i Božići, odakle su krenule u Prijedorsko Polje i za dva dana požnjele svu pšenicu koja je zatim zaprežnim kohma prevežena na područje Kozare.

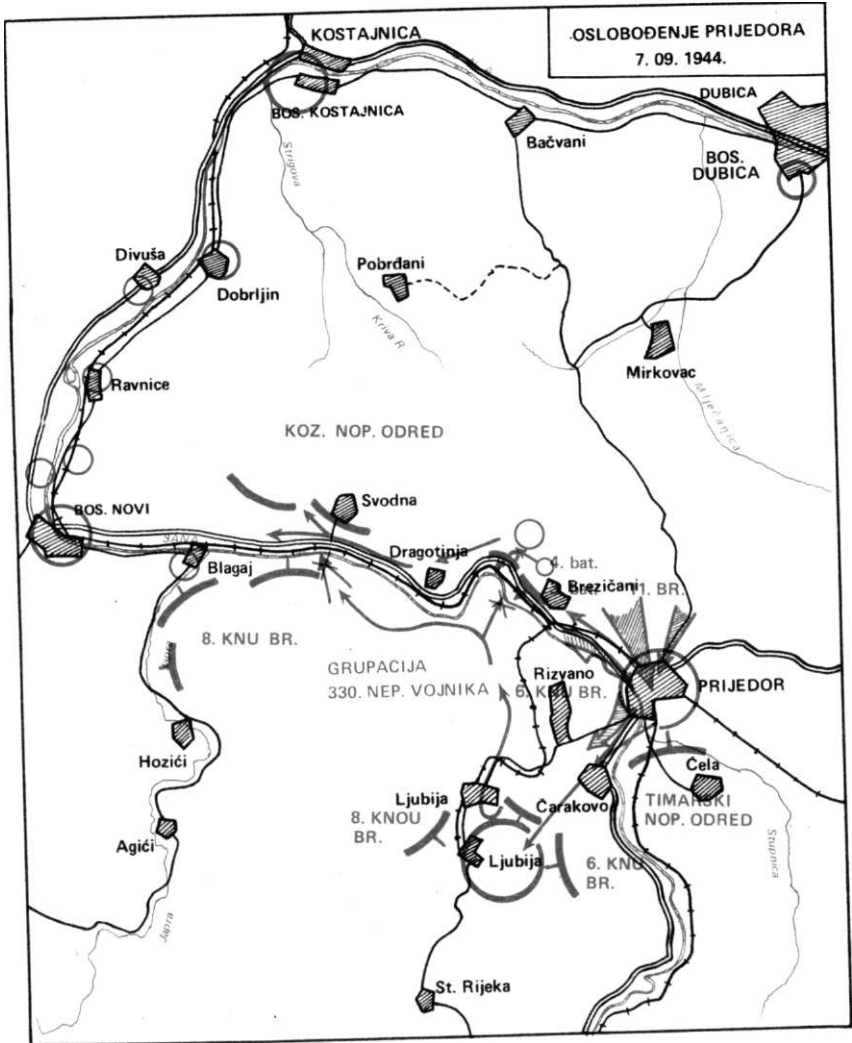
Neprijatelj iz Prijedora je vidio da narod žanje pšenice, ah zbog 11. brigade nije smio intervenisati.

Za to vrijeme Gradiško-ljevčanski odred je kod Orahove i na 15. kilometru od 23. do 27. jula 1944. ubio 12 i ranio 6 ustaša.

Krajem jula štab 4. divizije je prebacio 6. brigadu prema Bosanskom Petrovcu radi učešća u napadu na Petrovac a 11. brigada je dobila zadatak da preuzme položaje oko rudnika Ljubije i na pravcu Sanski Most—Prijedor.

Dvadesetsedmog i 28. jula 1944. 11. brigada se kod sela Ališića prebacila preko rijeke Sane i zauzela položaje na pravcu od Prijedora prema Sanskom Mostu i oko rudnika Ljubije.

Po naređenju štaba 4. divizije za akciju — napad na neprijatelja u Bosanskom Petrovcu štab 11. brigade je odredio 3. bataljon. Ovaj bataljon je produžio pokret preko sela Fajtovaca i Lušci Palanke do Bosanskog Petrovca, stigao na vrijeme i učestvovao u napadu. U toj

borbi 3. bataljon je imao 3 poginula i 5 ranjenih. Među teže ranjenim bio je i zamjenik komandanta bataljona Iliji Mandarić. Bataljon je istog dana krenuo nazad i u sastav brigade stigao 5. avgusta 1944.

KADROVSKE PROMJENE U TOKU AVGUSTA 1944.

Drugog avgusta stigao je u štab 11. brigade Mićo Kolundžija, do tada komandant 6. krajiške brigade. Članovi štaba već su znali da je on postavljen za novog komandanta brigade. Neposredno prije polaska na novu dužnost sa Kolundžijom je razgovarao politički komesar 4. divizije Dmtar Bajalica.

Novom komandantu brigade razgovor sa političkim komesarom divizije je dobro došao, jer se uvjerio da su Kozarčani zaista onakvi kako ih je on zapamtio u zajedničkim borbama.

Njemu nije bilo teško da kod ovakvih boraca i rukovodilaca vrlo brzo stekne simpatije i povjerenje. Tome su mnogo doprinijele i njegove komandantske sposobnosti (promišljenost u svim postupcima, odlučnost, upornost da se zadaci izvrše, staloženost i u najtežim situacijama, inače kao čovjek bio je pristupačan i lično skroman, a i dobar drug).

Novog komandanta brigade borci i rukovodioci 1. i 2. bataljona sa prištabskim jedinicama upoznali su već drugog dana po njegovom dolasku prilikom proslave trogodišnjice ustanka.

Na svečanoj smotri održanoj 4. avgusta govorio je prvo Mićo Kolundžija i istakao značaj ustanka, a poslije njega politički komesar brigade Joco Marjanović. Ovaj značajan datum završen je opštim veseljem i kozaračkim kolom.

Štab 4. divizije je naredbama od 7. i 19. avgusta 1944. izvršio veće kadrovske promjene u jedinicama divizije pa i u 11. brigadi.

Naredbom od 7. avgusta 1944. u 11. brigadi postavljeni su:

Za komandanta 4. bataljona Rade Batić, do tada zamjenik komandanta 1. bataljona brigade;

Za zamjenika komandanta 1. bataljona Dušan Obradović, do tada zamjenik komandanta 4. bataljona brigade;

Za zamjenika komandanta 2. bataljona Mirko Jovanić, do tada komandir čete u 4. bataljonu brigade;

Za zamjenika komandanta 4. bataljona Vinko Menart, do tada komandir tehničke čete iste brigade.

Naredbom od 19. avgusta postavljeni su u 11. brigadi:

Za šefa obavještajnog centra brigade Dušan Babić, do tada pomoćnik šefa obavještajnog centra brigade;

Za političkog komesara 4. bataljona Milan Bošnjak, do tada pomoćnik političkog komesara istog bataljona;

Za pomoćnika političkog komesara 4. bataljona Mirko Tomić, do tada politički komesar 1. čete 4. bataljona iste brigade;

Za zamjenika komandanta 3. bataljona Branko Borovnica, do tada komandir 1. čete 3. bataljona iste brigade.

Uporedo sa kadrovskim promjenama koristeći relativno zatišje u borbenoj aktivnosti politički komesar 4. krajiške divizije je sredinom avgusta održao savjetovanje

sa svim neposredno potčinjenim političkim komesarima jedinica divizije.

Na savetovanju su razmatrana sledeća pitanja:

1. — Političko stanje u brigadama: tumačenje novih političkih događaja, metode rada i sadanji politički problemi i naši zadaci.

2. — Kulturno prosvjetno stanje i rad i

3. — Politički rad na terenu.²⁵⁶

U vezi sa političkim radom u toku avgusta politički komesar divizije navodi osnovna pitanja koja su obrađena sa svim borcima i rukovodiocima: Drugo zasjedanje ZAVNOBiH-a i odluke; Narodnooslobodilački front; pitanje novih boraca i njihovo prevaspitavanje i sporazum Nacionalni komitet — Subašić.

Sva navedena pitanja su dobro obrađena sa svim borcima i rukovodiocima, ali jedino pitanje sporazuma Tito — Šubašić potpisanog 16. juna na Visu je išlo teže. Naime, većina boraca i rukovodilaca ne samo u 11. brigadi nego i u drugim krajiškim jedinicama zbog nepoznavanja suštine sporazuma u prvo vrijeme sa nepovjerenjem su gledali na taj sporazum. Vrhovni komandant je bio obavješten o tome i depešom naređuje štabu 5. korpusa da se svim borcima i rukovodiocima detaljno objasni značaj toga sporazuma za pobjedu naše revolucije.

BORBE DO KRAJA AVGUSTA

Relativno zatišje na frontu kod jedinica trajalo je samo prvih 6 dana avgusta dok je trajala proslava trogodišnjice ustanka u Bosanskoj Krajini.

Već 7. avgusta 1944. 2. bataljon je dočekao između rudnika Ljubije i Stare Rijeke dijelove Jagine milicije

AVII 770-A, reg. br. 9/5.

i nakon kraće, ali žestoke borbe milicija je protjerana na-
trag u rudnik. Ubijena su 2 milicionera i 3 ranjena od
kojih su zaplijenjene puške.

Osmog avgusta predveče izviđačka četa brigade pod
komandom Stojana Grujičića-Jaruge upala je u željez-
ničku stanicu Ljeskara, koja se nalazi na pruzi Ljubija
rudnik — Prijedor. U stanici Ljeskare radi obezbjeđenja
pruge i stanice bilo je raspoređeno 10 Sefkinih milicio-
nera. Komandir čete Stojan Grujičić-Jaruga prišao je do
samog stražara koji je počeo da viče ko je i šta traži, a
Jaruga mu je samo tiho odgovorio: »Naši smo, dolazi vam
smjena« i dok se stražar zbunjen nije ni snašao, bio je
uhvaćen, potom je Jaruga sa nekoliko boraca upao u spa-
vaću sobu milicionera i povikao da se predaju. Neki su
ručnim bombama pokušali dati otpor. Momentalno su pou-
bijani. Ubijeno je 8 milicionera, a 2 su zarobljena. Plijen:
1 puškomitraljez, 9 pušaka sa 1. sandukom municije, 1
telefon i ostala ratna oprema.

Noću 11/12. avgusta 1944. dijelovi 2. i 3. bataljona
napali su neprijateljsko uporište na tunelu Dubočaj, koje
se nalazi na pruzi Ljubija rudnik — Prijedor. Neprijate-
lju je brzo stiglo pojačanje i tunnel nije zauzet. Tada 3.
bataljon napada Sefkinu miliciju u selu Zecovima jačine
40 milicionera. Milicioneri su se razbježali. Ubijena su 4
milicionera i zaplijenjeno je oružje sa municijom i rat-
nom opremom.

Noću 11/12. avgusta dok je 3. bataljon vodio borbu sa
milicijom u Zecovima i 2. bataljon je napao Šefkinu mili-
ciju na brdu Raljaš trg 493. Ubijena su 3 milicionera i za-
plijenjeno njihovo oružje.

Trinaestog avgusta vod Sefkinih milicionera jačine
36 ljudi poslije bjegstva noću 11/12. avgusta ispred 3. ba-
taljona ponovo se vratio u selo. To je doznao štab 3. ba-
taljona i ponovo ih napao. Tom prilikom su ubijena 3

milicionera, a zaplijenjene su 4 puške, 1 automat i municija.

Četrnaestog avgusta 4. bataljon je vodio borbu na Simatovića Glavici kod sela Palančište sa jednom satnijom 1. bojne 7. lovačke pukovnije. Neprijatelj je vraćen u Prijedor.

Sedamnaestog avgusta 1. bataljon u selu Vitasovcima dočekaio je 8 neprijateljskih vojnika iz 2. bojne 13. lovačke pukovnije. Ubijeno 7, a zarobljen 1 neprijateljski vojnik. Zaplijenjeno oružje i oprema.

Istog dana 4. bataljon je dočekaio 3. satniju 1. bojne 13. lovačke pukovnije koja se kretala od Bosanskog Novog prema Dobrljinu. U borbi je ubijeno 7 a zarobljeno 2 neprijateljska vojnika. Plijen: 1 puškomitraljez, a ostalo puške i druga ratna oprema.

Osamnaestog avgusta 4. bataljon je postavio zasjedu između Strižanskog mosta i Dobrljina u Vodičevu. Na zasjedu je naišla 2. bojna 13. lovačke pukovnije jednovremeno od Strižanskog mosta i od Dobrljina. Neprijatelj je nastupao oprezno čisteći predteren artiljerijskom i minobacačkom vatrom. Dočekan je na bliskom odstojanju i od prvog plotuna ubijeno je 10 neprijateljskih vojnika. Ostali su pobjegli. Vlastiti gubici: 3 ranjena borca.

Devetnaestog avgusta 1. bataljon nalazeći se u selu Vitasovcima rasporedio je dio snaga na lijevu obalu Sane sa zadatkom kontrole prolaza neprijatelja cestom na desnoj obali. Naišli su dijelovi 2. bojne 7. lovačke pukovnije na koje je otvorena vatra. Ubijeno je 5, a ranjeno 3 neprijateljska vojnika.

Dvadesetog avgusta 2. bataljon je napao vod Sefkinih milicionera u selu Hambarine jačine 40 ljudi. Milicioneri su primijetili partizane i pobjegli. Pronađena je jedna puška koju je jedan milicioner bacio u bjegstvu.

Noću 20/21. avgusta 2. i 3. bataljon su napali Sefkinu miliciju u selima Carakovo i Zecovi. Ubijeno je 5 milicionera, a ostali pobjegli u Prijedor. Zaplijenjeno je 5 pušaka i 3 konja. Iste noći patrola 1. bataljona u selu Stara Rijeka ubila je jednog ustašu i zaplijenila oružje. Kod ustaše su nađena važna dokumenta koja su odmah dostavljena štabu divizije.

Dvadesetdrugog avgusta štab 3. bataljona dobio je podatke od obavještajnog oficira Indić Mirka da u sela Carakovo, Zecovi i druga na lijevoj obali Sane prema Sanskom Mostu dolaze iz Prijedora četnici: Lazo Marčetić iz sela Eminovaca, Gojko Manojlović iz Djedovače, Lazo Trkulja iz Koprivne, Milanko Glušac iz Slatine, Miloš Perišić iz Dabra, Radinović iz Rasavaca, Ljubo Ostojić i drugi. Štab bataljona donio je odluku da ovu grupu uništi. Ta grupa četnika ubila je predsjednika Okružnog Narodnooslobodilačkog odbora za Kozaru Dragana Vujanovića, ubila je nekoliko boraca i kurira. Ubila je i jednog komandanta bataljona. Pored ubistva vršila je i pljačku nad narodom, teror, silovanja, hvatala saradnike NOP-a i predavala ustašama i Nijemcima i obavještajno radila za njemačku obavještajnu službu i Gestapo.

Za likvidaciju ove grupe četnika dobrovoljno se javio pomoćnik šefa obavještajnog centra 11. brigade Mirko Indić do tada obavještajni oficir 3. bataljona, a sa njime i desetar Desimir Smitran, komandir 1. desetine 3. voda 2. čete 3. bataljona sa svojom desetinom.

Ova desetina boraca predvođena sa Indićem i Smitranom prikrila se u šumi blizu sela Zecova i tu ostala kada su ostale snage 3. bataljona poslije protjerivanja Sefkine milicije napustile selo. Čitav dan je osmatrala selo i okolinu, prenoćila u šumi, a ujutru rano prije svanuća zaposjela živicu pokraj same ceste u selu Zecovima naspram

jedne kuće u čijem se dvorištu nalazila vršalica i neovršeno žito.

Kada je svanulo sakupili su se ljudi iz sela da pomognu domaćinu ovršiti žito. Mašina je punom parom radila kada je oko 10 časova cestom naišla grupa četnika. Bili su veoma dobro naoružani sa 1 puškomitraljezom, 2 automata, 1 puškom i 3 pištolja. Kada su došli cestom naspram vršaće mašine stali su i osmatrali šta se radi udaljeni 5—6 metara od Inđića i Šmitrana i desetine boraca 3. bataljona. Inđić je tada rekao Smitranu da njih dvojica aktiviraju i pobačaju bombe među četnike, a puškomitraljezac da ih drži na nišanu za svaki slučaj. Bombe su pobacane među četnike koji su popadali po cesti. Na licu mjesta ostali su trojica mrtvi i to: Lazo Marčetić, Ljubo Ostojić i Miloš Perišić. Četvrti je uspio da pobjegne bez oružja. Zaplijenjen je puškomitraljez, 2 automata i puška.

Likvidacijom ove grupe četnika koja je bila najaktivnija i najzloglasnija u borbi protiv NOP-a postignut je veliki uspjeh.

Istog dana 2. bataljon je dočekaao na Briševu dijelove 4. bojne 8. ustaškog zdruza koji su se kretali od Ljubije. U borbi su ubijene 3 ustaše, a 3 ranjeni. Ostali su se povukli u Ljubiju.

Dvadesettrećeg avgusta izviđačka četa brigade dočekala je jednu četvu 6. bojne 8. ustaškog zdruza koja se vozila u 13 zaprežnih kola od Prijedora prema Ljubiji. Borci su pobacali bombe u kola i otvorili brzu paljbu iz svih oružja, naročito automatskih. Ubijeno je 36 ustaša, a ostali su izranjavani. Ubijen je i zapovjednik satnije (čete) po činu poručnik. Zaplijenjeno je puškomitraljez i nekoliko pušaka, dok je ostalo oružje eksplozivom bombi i vatrom uništeno. Ubijeno je i 11 konja. Kola spaljena. Naši gubici 3 ranjena borca.

Dvadesetčetvrtog avgusta 2. bataljon je dočekaao dijelove 4. bojne 8. ustaškog zdruga, koji su se kretali iz Ljubije prema Staroj Rijeci. Ustaše su protjerane uz nepoznate gubitke.

Dvadesetpetog avgusta jedna četa 4. bataljona prebacila se preko rijeke Une kod Hrvatske Dubice, upala u selo Donjane, ubila dvojicu ustaša. Zaplijenjene su 2 puške, municija, 1 konj i 6 komada goveda, koja su pripadala ustašama. Natjerani su na Unu i preplivavanjem prebačeni na područje Kozare.

.

Njemački okupator je već duže vremena u 1944. godini preduzimaao sve mjere da sačuva što više sopstvene žive sile za odlučujuće borbe koje su ih očekivale u narednom periodu, pa je u vezi s tim gdje god je mogao u borbu isturao kvislinge, ustaše, četnike i ostale.

U duhu takvog stava on izvlači iz Prijedora 2. bataljon 383. puka 373. njemačke divizije u sastav divizije, a u rudniku Ljubiji, ostavlja samo 1. bataljon ovog puka.

Ovaj bataljon je brojao 800 ljudi, a zadatak mu je bio da kontroliše ustaško-domobranske i četničke snage te da ih usmjerava na upornu borbu protiv partizana. Cilj je bio što više vezati jake partizanske snage u reonu Prijedora i tako olakšati situaciju u dolini Une koju je branio 15. brdski korpus sa glavnim snagama 264. i 373. njemačkom divizijom.

Za pojačanje reona Prijedora po naređenju komandanta 15. korpusa upućena je tamo pored 4. i 6. ustaška bojna 8. ustaškog zdruga, ukupno oko 1000 ustaša.

Ova bojna je stigla u Prijedor 24. avgusta, istog dana kada je i 2. bataljon 383. puka napustio Prijedor.

Uporedo sa ovim stavom pojačana je njemačka oba-

vještajna služba Gestapo, koja je preko i pomoću ustaške i četničke obavještajne službe utvrđivala imena svih saradnika NOP-a na terenu, a zatim i svih saradnika NOP-a u domobranskim jedinicama.

Poslije neuspjelog napada na Bosansku Dubicu 21/22. jula 1944. Gestapo i ustaška policija su utvrdili da je 11. kozaračka brigada ponovo kao i 1943. raspolagala detaljnim podacima o snazi i rasporedu ustaških jedinica.

Ovog puta zapovjednik ustašskog koncentracionog logora Jasenovac, koji je ujedno bio i komandant ustaškog odbrambenog zdruga čija je 4. bojna bila raspoređena u Bosanskoj Dubici odlučio je da pobije sve istaknute aktiviste i saradnike NOP-a za koje su znali da se nalaze još u gradu.

Sredinom avgusta ustaše su pohvatale i odvele u logor Jasenovac slijedeće aktiviste i saradnike NOP-a: Bahru Serić, Bogdana Gluvića, Nevenku Šiljegović, Bertu Babić, Majdu Perić, Maricu Jakšić, Zehru Bajatović, Stjepana Orneka, Anku Ornek, Anđelku Ornek, Viktoriju Ornek, Koviljku Matarugu, Stjepana Krausa, Ivana Krausa, Slavku Subarić i Anku Subarić.

Kada su jedinice 5. korpusa 18. septembra jednovremeno napale garnizone Banjaluku i Bosansku Gradišku sa Lijeve Polje, komandant 69. njemačkog korpusa naredio je da ustaški odbrambeni zdrug iz Jasenovca sa komandantom logora Maksom Luburićem krene u pomoć slabim njemačkim i čerkeskim jedinicama. Luburić kreće iz Jasenovca sa ustašama i vodi zatočenike iz Bosanske Dubice u Bosansku Dubicu, gdje ih 20. septembra 1944. u 17.00 časova vješa pred džamijom.²⁵⁷

Ustaše u Bosanskoj Dubici su kao i svugdje progonile partizanske porodice i sve one koji su bili saradnici NOP-a.

²⁵⁷ London — 8 snimak 302602.

Ovde su se naročito okomili na porodicu Mujage Serica, čiji je sin Fadil član KPJ od prije rata, 1941. godine, sa grupom omladinaca, izašao na Kozaru. Kao istaknuti komunist postavljen je na dužnost političkog komesara ko-zaračke proleterske čete. Na toj dužnosti je poginuo juna 1942. Proglašen je narodnim herojem. Njegov mladi brat Smail, također borac od 1941. godine. Njihova sestra Bahra od prvih dana ustanka aktivno i ilegalno radi za NOP i kao takvu ustaše je vješaju. Također cijelu porodicu Stjepana Orneka, žena Anka i kćerke Anđelka i Viktorija aktivno su radili za NOP, zbog čega su sve četvoro bili povješani. Kćerka Viktorija, udata Hrkec, bila je supruga Ivice Hrkeca, borca 4. bataljona 11. brigade, koji je poginuo 1. maja 1944. kod Prijedora.

Potom sa ustašama produžava za Lijeve Polje gdje uz pomoć Nijemaca ubija nekoliko stotina žena, djece i staraca, tj. sve one koji nisu mogli iz ma kojih razloga pobjeći.

OSLOBOĐENJE PRIJEDORA I DONJEG TOKA SANE OD 6. DO 8. SEPTEMBRA 1944.

Sedamnaestog avgusta 1944. Vrhovni komandant u sklopu opštih strategijskih planova naredio je štabu 5. korpusa da glavne snage korpusa usmjeri prema dolini rijeke Bosne, izbijajući u reon Sarajeva i cijelim tokom Bosne do njenog ušća u Savu.

Stab 5. korpusa predložio je Vrhovnom komandantu da snage korpusa prvo razbiju neprijateljske snage u donjem toku Sane i Vrbasa, zaplijene oružje i ratnu opremu neprijatelja i tako ojačane izbiju u dolinu Bosne. Vrhovni komandant se složio sa prijedlogom štaba korpusa.

Operaciju u donjem toku Sane i Vrbasa štab 5. korpusa je predvidio da izvede u dve etape:

U prvoj da se oslobodi cijeli donji tok Sane sa Prijedorom i svim neprijateljskim uporištima do Bosanskog Novog i na taj način oslobode snage za drugu etapu u napadu na Banjaluku, Bosansku Gradišku i sva neprijateljska uporišta u Lijeve Polju.

Za izvršenje operacije u prvoj etapi štab korpusa je odredio 4 diviziju s tim da za to vrijeme 15. brigada 39. divizije blokira neprijateljsko uporište Ivanjsku i zatvori pravac od Banjaluke prema Prijedoru.

Štab 4. divizije razradio je plan izvođenja operacije u donjem toku Sane i donio odluku da noću 6/7. septembra 1944. glavne snage divizije napadnu prvo Prijedor, gdje su se nalazile slabije snage neprijatelja, a onda rudnik Ljubiju, gdje su bile njegove jače snage i koje će poslije pada Prijedora pokušati da se probiju u grad i ponovo ga zauzmu, a ako ne mogu onda će se probijati prema Bosanskom Novom što je najvjerovatnije, ili prema Banjaluci što je manje vjerovatno.

Za izvršenje napada na neprijateljske snage u Prijedoru i oslobođenje grada štab 4. divizije odredio je 3. bataljon 6. krajiške brigade i cjelokupnu 11. kozaračku brigadu.

U to vrijeme u Prijedoru su se branile slijedeće neprijateljske snage:

Stožer (štab) 7. lovačke pukovnije: stožer pukovnije ljudi 21; 14. satnija (4 protivtenkovska topa) ljudi 90; 15. satnija (2 teška mitraljeza) ljudi 136 i 13. satnija (4 voda) ljudi 96.

Prva bojna 7. lovačke pukovnije: stožer prve bojne, ljudi 12; 1. satnija ljudi 136; 2. satnija, ljudi 139. i 4. satnija, ljudi 140.

Jedanaesti topnički sklop: stožer sklopa, ljudi 12; prva bitnica (4 haubice) ljudi 90 i protivavionski vod (2 topa) ljudi 10.

Ustaše, milicija, oružnici, Gestapo: oružnički vod i redarstvo (policija) ljudi 47; 5. ustaška satnija 3. krajiške bojne 160; Atljinih ustaša milicije 140; ostaci Redžine milicije 150; oklopni voz ljudi 20 i Gestapo sa feldžandarmerijom, ljudi 120.

Timarski četnički odred: štab odreda 3, zaštita štaba i kuriri 15; prateća četa (2 minobacača i 2 tm) ljudi 20; 1. bataljon ljudi 170 i 2. bataljon ljudi 180.

Ukupno Prijedor je branilo 1907 ljudi. U ovaj broj nisu uračunati članovi ustaškog logora i tabora, tajni agenti, službenici kotarske oblasti, koji su kao poverljivi također bili naoružani. Njihov broj bi povećao neprijateljske snage u Perijedoru na oko 2000 ljudi.²⁵³

²⁵³ AVII k. 770-A, rg. br. 46/1—3.

Raspored neprijateljskih snaga u sistemu odbrane grada je bio slijedeći:

a) na vanjskom pojasu odbrane bili su raspoređeni 1. bojna 7. lovačke pukovnije i Timarski četnički odred u slijedećem rasporedu:

- 1. satnija 1. bojne od silosa do dubičke ceste;
- 2. satnija 1. bojne od rasadnika do Sane;
- 4. satnija 1. bojne od Gomjenice do silosa;
- 1. bataljon Timarskog četničkog odreda od Vukovića kuća do Becnerova gaja i preko ceste do »brijega« i do kuće Kneževića.
- 2. bataljon Timarskog četničkog odreda Baltine Bare i tu drže položaj od »-Brijega« pa prugom do šodor grabe i do Julkine kuće prema Zegaru.

b) unutrašnji sistem odbrane bio je organizovan na slijedeći način:

1. Raspored teških mitraljeza i minobacača: teški mitraljez na cesti od Brežičana, 1 na glavnom mostu preko Sane, 1 na pruži kod Gašića ledare, 1 na cesti od Bosanske Dubice, 1 na cesti od Kozarca prema Prijedoru, 1 kod Cujate na pruži i 2 teška mitraljeza na zidanom bunkeru na Gomjenici; po 1 teški minobacač kod silosa, na sanskoj čupriji, kod Gašića ledare i na zidanom bunkeru kod Gomjenice.
2. Raspored topova i haubica: 4 haubice u basti glamočanina, 2 ruska topa kod silosa, 4 protivtenkovska topa iza hotela »Balkan« u pripravnosti za posjedanje raskršća ulica i 2 protivtenkovska topa na željezničkoj stanici.

RASPORED SNAGA 4. DIVIZIJE ZA OSLOBOĐENJE
PRIJEDORA I RUDNIKA LJUBIJE

Za obezbjeđenje napada na Prijedor od pravca rudnika Ljubije štab 4. divizije odredio je Podgrmečki odred, 4. bataljon 6. brigade i 3. bataljon 8. krajiške brigade. Njihov zadatak je bio da ne dozvole neprijateljskim snagama iz Ljubije da prodru u Prijedor.²⁵⁹

Za obezbjeđenje pravca od Bosanskog Novog lijevo od Sane bila su raspoređena dva bataljona 8. krajiške brigade. Njihov zadatak je bio da u sadejstvu sa Kozačačkim odredom na desnoj obali Sane u visini Svodne ne dozvoli neprijatelju prodor od Bosanskog Novog ka Prijedoru.

Kozačački odred je također imao i zadatak da ne dozvoli bještvo neprijatelja iz uporišta u Donjoj Dragotinji, Brezičanima i Martin Brdu prema Bosanskom Novom poslije oslobođenja Prijedora.

Za blokiranje neprijatelja u Brezičanima bile su raspoređene dvije čete Gradiško-ljevčanskog odreda. Njihov zadatak je bio da za vrijeme napada na Prijedor ne

3. Bunker: na prvoj odbranbenoj liniji ima 44 bunkera. U svakom po jedan puškomitraljez i mali minobacač. Bunker druge linije nalaze se uglavnom na ulazima u grad i na raskršćima cesta.
4. Neprijateljska izviđačka mjesta nalaze se: na zvoniku pravoslavne crkve, na zvoniku katoličke crkve, na Gašića Ledari, na silosu, na zgradi bolnice na Urijama i na Stanivukovića kući.

Smještaj stožera (štabova) i vojnih logora: stožer 7. pukovnije u sekciji na željezničkoj stanici; Gestapo u kući Nikole Radovanovića; logor 5. ustaške satnije 3. krajiške bojne u kući Mevoraja Janka; štab Timarskog četničkog odreda u kući Stoje Ljubišić; štab 1. bataljona u kući Petra Šupara u Gomjenici i štab 2. bataljona Timarskog četničkog odreda u kući Mile Jarića u Balte Barama.

²⁵⁹ A VII k. 458, rg. br. 6/1.

dozvoli ispad neprijatelja iz Brežičana i eventualni udar u leđa naših snaga.

Za napad na neprijatelja koji brani južnu stranu grada određen je bio Timarski NOP odred. Njegov zadatak je bio da sa dvije čete napada niz rijeku Gomjenicu, a druge dvije čete prema željezničkoj pruzi i silosu, sa ciljem vezivanja neprijatelja na južnoj periferiji Prijedora.

Već 1. septembra 1944. jedinice su počele vršiti pokrete u određene rejone radi zauzimanja položaja za napad.

Prvog septembra Kozarački odred je između Bosanskog Novog i Dobrljina dočekaao na pruzi voz natovaren tenkovima i kamionima i digao ga u vazduh. Vozom su se za Beograd prevozili tenkovi 2. čete 202. tenkovskog njemačkog bataljona i dio snaga 92. njemačke motorizovane brigade. Uništen je veći broj kamiona, oštećeno nekoliko tenkova, a ubijeno 38 Nijemaca.²⁶⁰ Bio je to »svečani« ispraćaj 202. tenkovskog njemačkog bataljona od strane Kozaračana. Taj bataljon je nekoliko puta napadao na područje Kozare počev od juna 1942. kada je učestvovao u velikoj ofanzivi na Kozaru, počinivši tada mnogobrojne zločine nad narodom Kozare.

Istog dana i Gradiško-ljevdanski odred prije pokreta prema rijeci Sani i Prijedoru, dočekaao je na cesti Banjaluka — Bosanska Gradiška 3 kamiona sa vojskom i živim namirnicama. Ubijeno je 19, a zarobljeno 7 vojnika 11. gorske pukovnije.

Noću 2/3. septembra prilikom prebacivanja preko Sane na Kozaru dva bataljona 6. krajiške brigade su uništiti između Blagaja i Martin Brda u dužini 120 metara pruge, a 3. bataljon je demonstrirao napad na neprijatelja u uporištu Petkovac. Sutradan 40 vojnika ovog uporišta je po-

²⁶⁰ Kriegstagebuch Nr. 3, Oberbefehlshaber Südost Oberkommando Heresgruppe F/I-a, dok. br. 24.

šio prema Martin Brdu, ali ih je dočekaio dio 3. bataljona. i u kratkoj, ali žestokoj borbi ubio 15 vojnika.

Noću 5/6. septembra diverzantska četa 8. krajiške brigade potrgala je prugu između Blagaja i Svodne dužine 2000 metara. Time je 6. septembra bila prekinuta svaka veza neprijatelja u Prijedoru prugom prema Bosanskom Novom.

Jedinice 6. krajiške i 11. kozaračke brigade vršile su 6. septembra poslednje pripreme za napad na neprijatelja u Prijedoru. U međuvremenu predstavnici štaba 4. divizije vodili su pregovore sa komandantom 7. ustaško-domobranske lovačke pukovnije Dragutinom Stipetićem o predaji grada bez borbe.

Gestapo je međutim motrio na ponašanje komandanta ove pukovnije. Kada je utvrdio da su snage 4. divizije opkolile grad zaključio je da je kasno da se zamjeni 7. lovačka pukovnja sa 13. lovačkom pukovnijom u Bosanskom Novom, pa je naredio komandantu 4. ustaško-domobranskog lovačkog zdruga da istog dana uputi najhitnije automobilom komandanta 13. lovačke pukovnije Kolakovića za komandanta 7. lovačke pukovnije. Smjena je izvršena 6. septembra 1944. Dragutin Stipetić je prebačen u Bosanski Novi.

PRIPREME I NAPAD 11. BRIGADE NA PRIJEDOR

Krajem avgusta 1944. u vezi priprema napada na Prijedor sve jedinice 11. brigade sem 3. bataljona prebacile su se na Kozaru. Tridesetprvog avgusta brigada je imala slijedeći raspored: štab brigade sa prištabskim djelovima u selu Marinama; 1. bataljon u selu Pobrđani; 2. i 4. bataljon u selu Jutrogušta; 3. bataljon se toga dana nalazio u selu Usorcima na zatvaranju pravca Prijedor—

Sanski Most, da bi se već idućeg dana i on prebacio u selo Jutroguštu.²⁶¹

Prema tome prikupljanje jedinica za napad izvršeno je na vrijeme.

Zapovijest štaba divizije za napad štab brigade je dobio 5. septembra. I dalje je zadržao bataljone u dotadašnjim reonima sem 4. bataljona koga je uputio u selo Palančište. Ovaj bataljon je inače napadao grad pomoćnim pravcem cestom Bosanska Dubica — Prijedor.

Prema planu štaba divizije tri bataljona 6. brigade prodiru u grad cestom Bosanski Novi — Prijedor desnom obalom Sane do mosta, a zatim produžavaju dejstvo preko mosta prema selima Hambarine i prodirući prugom prema centru, sav ostali dio grada oslobađaju jedinice 11. kozaračke brigade. Štab 11. brigade izdao je 6. septembra zapovijest za napad.

... »Podaci o neprijatelju:

Prijedor: 800 domobrana, 60 Nijemaca, 110 ustaša, 150 milicionera i 300 četnika.

Naoružani: 4 protivtenkovska topa (pod lipama na Bereku), 4 haubice (Glamočaninova bašta), 4 teška bacača (po jedan kod sanske čuprije, silosa, gomjeničkog mosta i Gašića ledara), 11 teških mitraljeza (po jedan u bunkerima na svim cestama i prugama koje vode u grad), 55 puškomitraljeza, 50 šmajsera (automata), a ostalo puške.

Gornje snage brane grad zaposjedajući dvije odbranbene linije bunkera i rovova ispred kojih je bodljikava žica i miniran teren, na par mjesta, osim na putevima, cestama i prugama koje vode između Bosanskog Novog—Prijedor i Puharskog puta. Sve snage koje su napred navedene, pod komandom su potpukovnika Stipetića (zamjenjen 6. septembra sa potpukovnikom Kolakovićem), zapovjednikom 7. lovačke pukovnije.

Podaci o našim snagama:

6. brigada sa dva bataljona prodira će sa jednim klinom cestom Bosanski Novi — Prijedor. Probojom i likvidiranjem vanjske odbrane na sektoru napada, sa čelom klina brzo prodire u centar grada i zaposjeda dio grada koji se

²⁶¹ AVII k. 776-A, rg. br. 40/2—4.

proteže linijom cesta Prijedor—Ljubija. Jedan bataljon u rezervi.

Dva bataljona 8. brigade i snage Kozarske grupe odreda zajedno sa diverzantskim grupama vrši kidanje pruge Prijedor—Bosanski Novi, i vrše zaštitu naših snaga od eventualnog neprijateljskog napada od Bosanskog Novog.

Podgrmefiki NOP odred sa jednim bataljonom 6. brigade vrši blokadu Ljubije.

Naša brigada dobila je zadatak da sa tri bataljona prodire klinom željezničkom prugom Bosanski Novi — Prijedor u centar grada, a sa jednim bataljonom prodire cestom Bosanska Dubica — Prijedor.

U vezi naprijed navedenog a za izvršenje prednjeg zadatka koji je postavljen pred ovu brigadu,

N a r e đ u j e m o :

1) 1. bataljon:

Formiraće jednu udarnu grupu, ojačanu sa automatskim oružjem, bombaškim odjeljenjem i »džonbul« bacačem koji će imati zadatak proboja vanjske odbrane pomenutog uporišta i sa desne strane željezničke pruge prodirati u centar grada. Pomenuta grupa obezbjeđena i podpomognuta od ostalih snaga toga bataljona i jedne čete 3. bataljona prodiraće u pravcu druge odbranbene linije — probiti je i nadirati u pravcu stožera pukovnije, i Glamočanina bašte, gdje se nalaze 4 haubice.

Stožer pukovnije nalazi se u sekciji. Pod komandom toga bataljona biće i 4 teška bacača, koji će ih upotrebljavati prema potrebi.

2) 2. bataljon:

Prodire pozadi 1. bataljona, i čim prođe vanjsku odbranu grada, skreće desno i nastupa u pravcu Hrvatskog doma i čisti uporište Štrodlave kuće i nadire u pravcu sreza, Radećia škole, (osnovne i gimnazije). Ovaj bataljon biće pojačan sa jednom četom 3. bataljona. Vezu desno održavati sa snagama 6. brigade, a lijevo sa 1. bataljonom ove brigade.

3) 3. bataljon:

Jednu četu dodijeliće 1, a jednu 2. bataljonu. Sa pomenutim četama uputiti po jednog člana štaba bataljona, koji će biti zajedno sa štabovima pomenutih bataljona i sa njima u zajednici davati četi zadatke. Sa jednom četom zaposjesti lijevo i desno od pruge vanjsku odbranu i štiti zaleđe 1. i 2. bataljona i postepeno čistiti bunkere koji se nalaze pozadi žičane prepreke između ceste Bosanski Novi—Prijedor i pruge Bosanski Novi—Prijedor. Očistiti bunkere između ceste i pruge i zaposjesti ih. Napominjemo, da se oko žičane pre-

preke nalaze na toj prostoriji nagazne mine. Voditi računa da se sa lijeve strane pruge u prva dva bunkera nalaze dva teška mitraljeza koje treba svakako uništiti i na taj način obezbjediti zalede glavnine naše brigade.

4) *4. bataljon:*

Formiraće jednu udarnu grupu pojačanu sa automatskim oružjem i »džon-bulom« bacačem, koji će dobiti iz 3. bataljona i sa pomenutom grupom izvršiti proboj vanjske odbrane cestom Bosanska Dubica — Prijedor. Sa glavnim svojim snagama prodiraće pravcem prema Tešiniću (raskršće) i čelo klina usmjeriti u pravcu željezničke stanice i spojiti se sa snagama 1. bataljona. Po probou vanjske odbrane grada, odvojiti jednu četvu, a po potrebi i više snaga i očistiti sve rovove i bunke koji se nalaze između dubinske ceste i željezničke pruge. Vezati se sa četom 3. bataljona, koja je u zasjedi na osiguranju glavnini snage naše brigade. Pošto se na tome sektoru ne nalaze nagazne mine, ta četa imaće zadatak da poruši svu žičanu prepreku koja se nalazi između dubinske ceste i pruge. Taj bataljon po izvršenju naprijed navedenog zadatka, glavninu svojih snaga orijentisaće prema kućama Tešinića i obezbjediti lijevo krilo, odnosno bok snaga naše brigade. Napominjemo da štab 4. bataljona mora biti orijentisan prema katoličkom groblju (osnovna škola, Urije i bolnica), i da ne dozvoli da se neprijatelj sa istočnog dijela grada sruči u centar grada.

5) Svi bataljoni koji imaju teška oruđa (bacače) predaće ih 6. ov. mj. do 18.00 časova štabu 1. bataljona.

6) *Veza:*

Ceta za vezu uspostaviće telefonsku vezu sa štabom divizije koji će se nalaziti u selu Crna Dolina (Munjizina kuća ispod groblja, k. 288). Veza štaba divizije sa štabom brigade koji će se nalaziti u selu Čerjecima (kuća Mile Tubina). Odatle produžiti sa linijom do štaba 6. brigade, koji će se nalaziti na pruži kod kote 135. Od štaba 11. brigade produžiti liniju sa jednim telefonskim odjeljenjem i ići zajedno sa štabom 1. bataljona. Sve ostale linije prikupiti 6. ov. mj. do 18.00 časova. Radio-telegrafista sa radiostanicom i radio-telegrafskim odjeljenjem biće sa štabom brigade.

4. bataljon sa štabom brigade održavaće vezu radio-fonskom stanicom preko štaba divizije. Napominjemo, da pored svih navedenih veza za održavanje veze sa štabom brigade organizujte i redovnu kurirsku vezu.

7) *Tehnička služba:*

Protivkolski top spustiće na prugu, koja vodi Prijedor—Bosanski Novi, sa kojom će imati zadatak, tući neprijateljski blindirani voz ukoliko se pojavi na pomenutoj komunikaciji kao i za tučenje tvrdih zgrada u centru grada.

8) Stabu 4. bataljona pridodaće se jedan protivkolski top sa poslugom iz 2. artiljerijskog divizionu.

9) Ranjenike i bolesnike štabovi bataljona evakuisaće pomoću sopstvenih sredstava (nosioca ranjenika) do brigadnog previjališta koje će se nalaziti u Krpeljevu (kuća Tubbina Srete).

Referent saniteta brigade iz brigadnog previjališta evakuisaće ranjenike do divizijskog previjališta pomoću mobilisanih kola iz obližnjih sela i sanitetskog voda. Ranjenike kojima je potrebna pomoć, hirurška intervencija upućivati u hiruršku ekipu divizije na cesti Prjedor—Bosanska Dubica.

Tačno mjesto referent saniteta dobiće naknadno. A ranjenike kojima nije potrebna hirurška intervencija upućivati u Kozarsku bolnicu. Referent saniteta 4. bataljona, ranjenike neće upućivati u brigadno previjalište, već izravno u hiruršku ekipu divizije i u Kozarsku bolnicu.

Znaci raspoznavanja i borbeni znaci:

— 6. 9. 1944. Kozara—Karabin—Karan

— 7. 9. 1944. Sloboda—Sablja—Slavko

— 8. 9. 1944. Pobjeda—Puška—Prijedor.

Napad će otpočeti 6. ov. mj. u 22 časa. Napominjemo da sve jedinice do toga vremena budu na određenim mjestima.

10) Svi bataljoni biće postrojeni u Crnoj Dolini kod kuće Milinkovića Trivuna (u gaju) 6. ov. mj. u 18. časova (6 sati poslije podne). Zborno mjesto i postrojavanje brigade izvršiće komandant 1. bataljona. Bataljoni na određeno mjesto da se kreću prikriveno. Prebacivanje bataljona vršiti po četama i konspirativno.

11) Sve komore pod rukovodstvom intendanture brigade skoncentrisati u selu Crna Dolina gdje će se kuhati hrana za vojsku.

Štab 2. bataljona neka se pobrine da se za ljudstvo skuva večera na vrijeme i komoru prebaci na određeno mjesto poslije večere.

12) Zarobljenike evakuisati u štab brigade.

13) Po likvidaciji neprijateljskog uporišta Prijedor kao posada u gradu ostaće 1. bataljon, sa zadatkom preuzimanja vlasti do dolaska komande mjesta, tj. postaviti stražarska mjesta kod svih vojnih magacina, kao i napuštenih trgovačkih radnji, pretresa svih zgrada radi pronalazjenja sumnjivih neprijateljskih elemenata.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Politički komesar,
Joco Marjanović, s.r.

Komandant-major,
Mićo Kolundžija, s.r.

TOK NAPADA

Prvi i 2. bataljon formirali su neposredno prije početka napada udarnu grupu jačine 50 boraca naoružanih sa 10 puškomitraljeza, bacačem »Džon-Bul« i ručnim bombama za proboj prve neprijateljske odbrambene linije.

Za udarnom grupom krenule su jedinice 1. i 2. bataljona. Tačno u 22.00 časova udarna grupa je probila prvu neprijateljsku odbrambenu liniju i brzo prodirala u grad. Za ovom grupom nadirali su 1. i 2. bataljon pojačani sa dvije čete 3. bataljona. Već u 23.00 časova neprijateljske veze su bile pokidane, rastjeran komandni kadar stožera (štaba) 7. lovačke pukovnije i sjedište štaba pukovnije u sekciji na željezničkoj stanici zauzeto. Napad se i dalje munjevito odvijao. Neprijatelj je bio potpuno razbijen i u 23.30 časova davao samo otpor iz pojedinih tvrdih zgrada i to neorganizovano.

Međutim, situacija kod 4. bataljona koji je napadao sa sjevera cestom Bosanska Dubica — Prijedor nije bila povoljna. Neprijatelj je prvi nalet ovog bataljona dočekao jakom vatrom od koje je bataljon u prvim minutima borbe imao 4 poginula i 13 ranjenih boraca. Naprijed se nije moglo, jer je neprijatelj otvarao sve žešću i žešću vatru. Bataljon je zalegao ispred neprijatelja i tako ostao »prikovan« do svanuća.

U gradu su bili zauzeti i topovi, a zatim oko pola noći 1. bataljon je krenuo prema silosu, gdje su u neposrednoj blizini bila 2 protivavionska mitraljeza koji su tukli na sve strane. Glavni klin je zbog toga zaustavljen. Prijetila je opasnost da se neprijatelj sruči na ovaj klin iz sjevernog dijela grada gdje je bio prikovan 4. bataljon. U takvoj situaciji štab brigade izvlači iz glavnog klina 2. bataljon i naređuje da krene iz centra grada i djeluje prema sjeveru. Ovaj bataljon snažnim prodorom sa leđa

razbio je potpuno neprijatelja i već u 5.00 časova povezao se sa 4. bataljonom.

Ujutru 7. septembra sve do 7.00 časova neprijatelj se grčevito branio iz silosa i nekoliko okolnih bunkera. Tada je štab brigade na silos skoncentrisao teška oruđa, 3 teška minobacača, 2 »Džon-Bula«, 1 protivtenkovski top i dejstvom ovih oruđa za pola sata neprijatelj je bio potpuno uništen. Grad je u 7.30 časova bio oslobođen.

Jedanaesta brigada je u napadu na neprijatelja u Prijedoru ubila 235 neprijateljskih vojnika, 240 ranila i 353 zarobila među kojima 4 oficira i 13 podoficira. Gubici brigade: 11 poginulih i 51 ranjeni borac.

Zaplijenjeno je: haubica 4, brdskih i protivtenkovskih topova 5, teških minobacača 6, malih minobacača 2, teških mitraljeza 5, puškomitraljeza 13, pušaka 420, automata 30 i pištolja 40.

Zaplijenjene su i velike količine artiljerijske, minobacačke i puščane municije koju je teško bilo prebrojati.

Zaplijenjeno je i 130 konja u štalama i na poljima oko grada sa svom spremom za vuču i samarima za tovarne konje. Među konjima prepoznati su i 60 konja koje su Nijemci 11. brigadi zaplijenili 11. maja 1944. na Rakelicićima. Ovi konji više nisu bili potrebni brigadi, jer je bila popunjena, ali je uzet jedan dio spreme za vuču i samara, a ostalo predato Komandi kozarskog vojnog područja.

Štab brigade je naredio da u gradu do pristizanja organa komande Kozarskog vojnog područja ostanu radi čišćenja grada od prikrivenih neprijatelja i obezbjeđenja plijena i trgovačkih radnji 1. i 2. bataljon, a 3. i 4. bataljonu je naređeno da što brže krenu prema Bosanskom Novom.

Zapovjednik 2. bojne 7. lovačke pukovnije doznao je u 9.00 časova od 3. satnije 1. bojne koja je bila u uporištu Brežičani i povukla se nakon oslobođenja Prijedora u Donju Dragotinju da su Prijedor zauzeli partizani i da kreću prema Brežičanima.

Čuvši za ovu vijest zapovjednik bojne je naredio da se prikupe sve snage iz svih uporišta i da budu do 11.00 časova spremne za brz pokret prema Bosanskom Novom.

Komandant 4. ustaško-domobranskog zdruga pukovnik Stimaković je obaviješten radiom iz Ljubije da je Prijedor do 8.00 časova pao. Zbog toga on naređuje da 5. satnija 13. lovačke pukovnije iz Blagaja odmah napusti Blagaj i dođe u Bosanski Novi.

Istovremeno naređuje i 6. satniji u uporištu Petkovac da krene najhitnije u Bosanski Novi. Zapovjednik 6. satnije kreće sa satnijom u 10.25 časova. Ah, čim je krenuo iz uporišta dočeka ih je Kozarački odred i dijelovi 8. krajiške brigade, koji su se radi napada prebacili sa lijeve na desnu obalu Sane i potpuno razbili 6. satniju 2. bojne 7. lovačke pukovnije.

Ubijeno je 3, zarobljeno 32 domobrana, a ostali su pobacali oružje i pobjegli. Na bojištu je ostalo 121 puška, 5 italijanskih puškomitraljeza, 2 mala minobacača, 5 pištolja i sva ostala ratna oprema. Partizani su gonili domobrane, ali su oni rasterećeni, bez oružja, municije i druge ratne opreme uspjeli da bez igdje ičega stignu u Bosanski Novi oko 13.00 časova.

Štabu Kozaračkog odreda je bilo poznato da su to samo dijelovi iz Petkovca, a i da tek glavne snage iz Martin Brda, Dragotinje i Brežičana treba da naiđu. Zato je naredio glavnom mineru odreda Risti Stuparu da u selu Svodnoj postavi na cesti 4 velike mine sa mnogo eksploziva na rastojanju od 60 do 70 metara i dobro zamaskira.

Iznad Svodne po visovima postavio je jače snage odreda da neprijatelja kada naiđe potisne na cestu, na mine.

Treći i 4. bataljon 11. brigade krenuli su iz Prijedora oko 10.00 časova. U 11.00 časova zapovjednik 2. bojne 7. lovačke pukovnije osmotrio je iz Brezičana velike kolone partizana kako izlaze iz Prijedora i žurno kreću prema Brezičanima. Naredio je odmah već spremnim jedinicama za pokret, usiljenim maršem prema Bosanskom Novom.

Za prethodnicu kolone isturio je 3. satniju 1. bojne. Peta satnija 2. bojne određena je u pobočnicu. Iza 3. satnije kretala se komora.

U zaštitnici kretala se 7. satnija.

Kada je 3. satnija kao prethodnica stigla do potoka Svodne gdje su bile postavljene mine komandant Kozaračkog odreda je komandovao: »-Pali!«

Treća satnija je nestala u eksploziji mina. Peta satnija koja je bila u pobočnici, bila je u cjelini zarobljena. Također komora koja se kretala pozadi 3. satnije je bila zarobljena.

I dok su borci odreda bili zauzeti oko zarobljenika i plijena, 7. satnija koja je naišla na prazan prostor uspjela je dijelom snaga da pobjegne, ali su je borci odreda na vrijeme primijetili i najveći dio pohvatali. Mah dio ove satnije uspio je da stigne do Bosanskog Novog i izvjesti pukovnika Stimakovića da je kod Svodne vođena jaka borba i da je u toj borbi 3. satnija kao prethodnica nestala.

Poslije podne 7. septembra Kozarski odred i narod su pretraživali teren i pronalazili oružje, municiju i ostalu ratnu opremu razbacanu od Brezičana do Blagaja. Tom prilikom pronađeno je dosta prikrivenih domobrana i ustaša. Kozarački odred je tada ubio 200 domobrana i ustaša, a 400 zarobio.

U Bosanskom Novom po pristizanju prvih dijelova ustaško-domobrantskih jedinica koji su uspjeh da se probiju iz doline Sane i iz uporišta na Martin Brdu, Brezičanima, Dragotinji i Petkovcu, zavladao je stanje opšte nesigurnosti i straha. Ovoj psihozi doprinijeli su još više domobranci koji su ne vladajući sobom pričali strahote koje su doživjeli veličajući snage partizana mnogo više nego što su one stvarno bile.

Zapovjednik 13. lovačke pukovnije uvidjevši demoralizaciju njegove pukovnije napisao je zapovjedniku 4. ustaško-domobrantskog lovačkog zdruha slijedeće:

...»7. rujna 1944. godine:

Opći pokreti po zauzeću Prijedora nisu se mogli primjetiti niti otkriti, nego je zavedena najveća mjera opreza i borbene gotovosti...

U vezi općih mjera oko organizacije odbrane zapovjedbene je 5. satniji iz Blagaja i 6. satniji iz Rudica da napuste položaje. Položaj Blagaj je napušten pod pritiskom jačih snaga odmetnika zbog čega je mnoštvo tvoriva propalo...

Preko cijelog dana u gradu i među vojskom vladala je obća psihoza nesigurnosti... i malodušnosti.

Ovakove okolnosti kao i ovi događaji bacili su u dvojbu mnoge časnike od kojih se grupa od 7 časnika udaljila iz sastava pukovnije i prešla odmetnicima.

Ovaj pokret časnika izvršen je prikriveno i neprijetno, a u prvom redu naglo. Uz ove časnike pošlo je i nekoliko dočasnika i momaka. Organizator cijele grupe bio je poručnik Alojz Benac...²⁴²

Stab 4. ustaško-domobrantskog lovačkog zdruha naredio je istog dana da se saslušaju prebjegli domobranci i ustaše iz doline Sane i utvrdi koliki su materijalni gubici.

Komisija 4. ustaško-domobrantskog lovačkog zdruha na osnovu postojeće evidencije zaduženja 1. i 2. bojne 7. lovačke pukovnije oružjem, municijom i ostalom ratnom opremom utvrdila je da su partizani od domobranci koji su razbijeni i zarobljeni u dolini Sane zaplijenili sli-

²⁴² AVII k. 117 rg. br. 2/13.

jedeće oružje: pušaka 493, puškomitraljeza 36, teških mitraljeza 4, teških minobacača 5, pištolja 66 i puščane municije 100.000.²⁶³

Za nestalu ostalu ratnu opremu komisija nije mogla istog dana da utvrdi stvarne količine opreme koju su partizani zaplijenili, jer su gubici bili ogromni, pa je nastavila sa radom.

*

I dok je komisija i dalje utvrđivala gubitke, u reonu rudnika Ljubije vodile su se teške borbe još od 6. septembra uveče od 22.00 časova kada je bio izvršen i napad na Prijedor.

Jedinice 6. i 8. krajiške brigade i Podgrmečki odred su napali, a vrlo jake neprijateljske snage su sve napade odbijale.

Reon Ljubije branili su 1. bataljon 383. puka 373. njemačke divizije, jačine 800 ljudi, 4. bojna 8. ustaškog zdruga jačine 600 ljudi, Šefkina milicija jačine 340 milicionera, Jagina milicija 280 milicionera i 6. bojna 8. ustaškog zdruga jačine 300 ustaša. Ukupno 2.320 neprijateljskih vojnika.

Ujutru 7. septembra bježeći iz Prijedora ispred tri bataljona 6. brigade stigli su u reon Ljubije još 600 ustaša, milicionera Atlijine mihcije, gestapovaca, žandarma, agenata, ustaških funkcionera i ostalog fašističkog ološa. Sa njima je stiglo i 350 četnika Timarskog četničkog odreda sa komandantom Vašom Mijatovićem. Stigao je i stožer 7. lovačke pukovnije sa zapovjednikom potpukovnikom Kolakovićem i jednim vrlo malim brojem domobrana stožernih satnija i 8. satnije 2. bojne.

²⁶³ AVII k. 117 rg. br. 3/13—7.

Tako se u rudniku Ljubiji našlo preko 3.300 neprijateljskih vojnika, opkoljenih od strane 6. i 8. brigade i Podgrmečkog odreda.

U 16.30 časova, ustaški bojnič Božančić, zapovjednik 4. bojne 8. ustaškog zdruga stavio je pod svoju komandu sve ustaše i milicionere i odredio im pravac proboja prema Bosanskom Novom. Cijela ova grupacija je preko Islam Ljubije napala položaje 3. bataljona 8. brigade sa zapadne strane duž ceste Islam Ljubija — Prijedor. Razvila se žestoka borba od 17.30 do 20.30 časova. Ustaše su bez obzira na gubitke vršili juriš za jurišem i probili se do Hambarine i Čarakova i tu zastali.

Politički komesar 4. divizije DMITAR Bajalica koji se sve vrijeme nalazio sa 3. bataljonom pratio je situaciju i u 21.30 časova depešom javio komandantu divizije da je neprijatelj zadržan na liniji Hambarine — Carakovo i da mu je vjerovatno cilj probijanje niz Sanu ka Novom, ili pomoću četnika za Ivanjsku.²⁶⁴

Politički komesar bio je u pravu. Ustaški bojnič Božančić, komandant 1. bataljona 383. njemačkog puka i zapovjednik već bivše 7. lovačke pukovnije potpukovnik Kolaković u Čarakovu donose odluku da se probiju preko sela Cikota u Dragotinju i Martin Brdo uvjereni da se tamo još uvijek nalaze snage 7. lovačke pukovnije.

Cijela grupacija je oko 22.30 časova krenula iz Hambarina i Čarakova pravcem Rizvanovići — Jugovci — Cikote i već oko pola noći sa čelom izbila u Cikote. Za to vrijeme pristigle su sve jedinice 6. brigade (čak i jedan bataljon iz sela Zecova) i gonile neprijatelja zajedno sa 3. bataljonom 8. brigade.

Napadom sa svih strana u selu Cikatama od tri bataljona 6. brigade i 3. bataljona 8. brigade neprijatelj je

²⁶⁴ AVH k. 769-A rg., br. 6/1.

u 1.00 časova noću 8. septembra počeo sa forsiranjem rijeke Sane prema Donjoj Dragotinji. Dočekao ga je ubitačnom vatrom 3. bataljon 11. kozaračke brigade. Grupa za grupom izbezumljenih fašista opkoljena u Cikotama traži spas u prelazu rijeke i kako koja grupa naiđe tako bude i uništena u vodi, ili na samoj desnoj obali Sane. Nijedan živ na obalu nije izišao. Tako je 3. bataljon uz pomoć 4. bataljona do 8.00 časova ubio preko 1.500 najgorih zlikovaca. Rijeka Sana i desna obala bile su prekriveni lješevima fašista.

Pred zoru 8. septembra vidjeći da ne može prijeći Sanu kod Dragotinje neprijatelj se orijentiše prema Bosanskom Novom lijevom obalom Sane. U selu Vitasovcima ga dočekuje 1. bataljon 8. brigade i natjeruje na Sanu koju ponovo forsira. Sada ovu grupaciju dočekuje 4. bataljon 11. brigade i Kozarački odred kod Petkovaca. Razvila se isto tako žestoka borba u kojoj neprijatelj bez obzira na gubitke stalno juriša, prilikom svakog prelaska Sane, sa ciljem da se probije prema Bosanskom Novom. Dočekivan je na svakom koraku i uništavan. Videvši da se ovdje ne može probiti vraća se ponovo preko Sane i uspijeva manjim dijelovima pokraj Sane da se probije u Bosanski Novi. I desnom obalom Sane pokraj Kozaračkog odreda neprijatelj se sa manjim dijelovima uspjeva probiti u Bosanski Novi.

Tako je završena oko 10.30 časova 8. septembra 1944. borba sa ovom grupacijom od 3.300 neprijateljskih vojnika — u većini ustaša, zlikovaca, koljača.

Prema podacima 4. ustaško-domobranskog zdruga u Bosanski Novi stiglo je svega oko 400 zlikovaca, dok su svi ostali izginuli.

Jedinice 11. brigade i Kozarački odred nanijeli su gubitke ovoj grupaciji od 2.000 poginulih, a jedinice 6. i 8. krajiške brigade oko 900 poginulih.

Zapovjednik 4. ustaško-domobranskog zdruga pisao je između ostalog:

... »U toku dana 8. rujna stigle su vijesti o glavnini vojske iz Prijedora i Ljubije, koja se probija ka Novom. Manji dijelovi već su pristizali. Pomogli smo im iz Novog probijanjem prema njima u pravcu Svodne. U poduhvatu su sudjelovali motorizovana satnija »Brandenburg«, zatim 5, 6. i 7. satnija 2. bojne 13. lovačke pukovnije.

Jačina odmetnika se nije mogla procijeniti, ali su držali jačim grupama cijelo sjeverno područje od Prijedora do Bosanskog Novog. Na mnogim odsjecima su vršili juriše.

Pravac prodiranja 5. satnije bio je sjeverno od ceste, od rudnika gipsa preko Krive Glave i kote 360, a ostali cestom.

Žestoke borbe su vođene kod Blagaja...

Gubici glavnine su jako veliki i isti se uopće nisu mogli ustanoviti.

Preživljavajući ovakvu situaciju odbjeglo je sa položaja veći broj dočasnika i momaka koji nisu mogli izdržati napetosti radi svoje malodušnosti...

Još u rano jutro zapovjednik 1. bojne satnik Brnetić sa položaja u Ravnicama zaveo je ljudstvo 3. i 4. satnije sa časnicima i dočasnicima, doveo u šumu Pastirevo i predao odmetnicima...²⁶⁵

Navedene domobranske jedinice predale su se Kozačkom odred.

U borbama od 6. do 8. septembra 1944. 4. divizija je prilikom oslobođenja Prijedora i cijelog donjeg toka Sane do Bosanskog Novog nanijela neprijatelju gubitke od 4000 poginulih, a zarobila preko 1000 vojnika. Od ovog broja, oko 2000 poginulih neprijateljskih vojnika uništila je 11. brigada.

²⁶⁵ A VII k. 117 rg. br. 2/13.

BORBE BRIGADE ZA BOSANSKU GRADIŠKU

Šesnaestog septembra 1944. štab 5. korpusa je izdao zapovjest za napad na Banjaluku i Bosansku Gradišku.

U napadu su učestvovali: 4, 39. i 53. divizija.

Štab 4. divizije je naredio da 11. brigada napadne neprijatelja u Bosanskoj Gradiški i Topoli, da oslobode pomenuta mjesta, poruše pontonski most preko Save u Bosanskoj Gradiški, zaposjednu desnu obalu Save i ne dozvole neprijatelju prodor iz Slavonije preko Bosanske Gradiške prema Banjaluci.

U Bosanskoj Gradiški su se u to vrijeme nalazile slijedeće neprijateljske snage:

— dijelovi 11. gorske pukovnije sa stožerom 1. bojne i jedna bitnica (baterija), 2. topnička sklopa, ukupno oko 630 domobrana sa 478 pušaka, oko 40 mitraljeza, 8 malih minobacača, 1 protivtenkovskim i 2 brdskim topom.

— jedna četa 5. policijskog njemačkog bataljona 180 ljudi.

— dvije satnije (čete) ustaša ukupno 240 ustaša.

Svega domobrana, ustaša, Nijemaca u Bosanskoj Gradiški 1.050.

Topolu je branilo 610 njemačkih policajaca i folksojčera.

Osamnaestog septembra u 22.00 časova, jedinice brigade su krenule u napad. Desno od ceste Banjaluka — Bosanska Gradiška pravcem preko Urija i lijevo od gimnazije ka pontonskom mostu, napadao je 3. bataljon. Pozadi

njega, desno, napadao je 2. bataljon, a lijevo 1. bataljon. U isto vrijeme na Topolu je demonstrativno napadao 4. bataljon. Bataljoni su relativno brzo ovladali 1. i 2. odbrambenom linijom neprijatelja i prodrli u centar grada. Tek tada se razvila jaka borba sa mnogo jačim neprijateljskim snagama. Naime, radilo se o tome da je neprijatelj još 17. septembra saznao za dan i čas početka napada, pa je dva sata prije početka napada u Bosansku Gradišku prebacio 3. puk 1. kozačke brigade 1. kozačke divizije jačine 2.000 ljudi, tako da je odnos snaga bio 3:1 u korist neprijatelja, odnosno 3000 Čerkeza, domobrana, ustaša i Nijemaca prema 1000 boraca brigade. Ta brojna i tehnička nadmoć neprijatelja osjetila se nakon 4 sata borbe kada je isti prešao u protivnapad i izbacio jedinice brigade iz grada na periferiju.

Neprijatelj je u gradu pretrpio gubitke od 92 poginula i oko 70 ranjenih, ali bez obzira na velike gubitke stalno je vršio juriš za jurišem. U borbama u gradu brigada je imala 10 poginulih, 42 ranjena i 9 nestalih boraca. U borbama je poginuo i Dragutin Galonja, komandir voda u 3. bataljonu.

Po odstupanju iz grada jedinice brigade zauzele su položaje Rovine — Dubrave — Mokrice. Jedan bataljon je držao položaje prema Bosanskoj Gradiški i Bistrici obezbjeđujući lijevi bok brigade, dok je 4. bataljon obezbjeđivao pravac od Topole.

Devetnaestog septembra u žestokim borbama u selu Rogoljima 4. bataljon je pretrpio veće gubitke. Od nagazne mine poginuo je politički komesar bataljona Milan Bošnjak.

Istog dana, prije podne brigada je posjela položaje na liniji: Donja Topola — Rovine — Turske Dubrave — Mokrice — Bukovac — Vrbaška — kota 98 s ciljem da

upornom borbom ne dozvoli neprijatelju prodor prema Banjaluci.

Komanda 69. njemačkog korpusa naredila je da preko Dervente i Prnjavora prema Banjaluci krene motorizovana grupa »Rudno«, a preko Bosanske Gradiške još dva puka 1. kozačke divizije. Uveče, 19. septembra, stižu u Bos. Gradišku 4. i 6. puk 1. kozačke divizije ukupne jačine 4.000 vojnika. Sa 3. pukom to je bilo 6.000 Čerkeza. Istovremeno stiže i komandant logora u Jasenovcu Maks Luburić sa 1.500 ustaša ustaškog odbrambenog združenja koljača i najvećih zlikovaca. Sve snage su stavljene pod komandu komandanta 1. kozačke divizije generala Panvica po kome je grupa nazvana.

Od 20. septembra 1944. 11. brigada sa 8. brigadom 4. divizije i 14. i 18. brigadom 53. divizije vodila je vrlo žestoke borbe sa Nijemcima, Čerkezima i ustašama u reonu Topole i Gradiškog podkozarja.

Borbe su vođene sve do 25. septembra i u tim borbama ubijeno je od jedinice 11. brigade 183, a ranjeno 135 neprijateljskih vojnika, dok je brigada imala 15 poginulih i 88 ranjenih boraca. Zaplijenjen je 1 puškomitraljez, 1 šmajser, nekoliko pušaka, pištolja i 1 radio stanica. Uništena su jedna blindirana kola i 2 kamiona.

Brigada je držala položaje na istočnim padinama Kozare do kraja septembra 1944. a potom se prebacila u reon Prijedora odakle će krenuti u dolinu rijeke Bosne i Lašve. Time je prvi period borbe ove brigade bio završen.